

**The Horsemen of The Apocalypse**  
**En kontekstuell komparativ analyse av hestens rolle**  
**i det eskatologiske hendelsesforløpet i Åpenbaringen 6:1-8**

Ann Cecilie Myhrvold Vika

Veileder: Professor Anders Runesson

Høstsemester 2020, innlevering 13.01.21



Fordypningsoppgave i teologi (Teol 4901) ved det Teologiske fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Til minne om Royal, Beewer, Blesa og Maja.  
Dere var myke muler og varm pust.

## *Sammendrag*

Jeg har bestandig vært glad i hester, og i mange år utgjorde de en stor del av livet mitt. Kanskje var det derfor denne perikopen gjorde et sånt inntrykk på meg tidlig i livet. Jeg har i denne oppgaven valgt å rette fokuset mot hestens betydning i Åpenbaringen 6:1-8. Jeg vil foreta en kontekstuell komparativ analyse av hester og farger. Denne analysen vil være knyttet til Sakarja 1:8-10 og 6:1-8, 1. Enok *Animal Apocalypse* samt hester i den gresk-romerske mytologien.

Årsaken til nettopp denne tilnæringsmåten er at få innen tidligere forskning har rettet fokuset mot selve hestene og deres betydning. I den grad det har blitt gjort har det omhandlet hvilken symbolikk fargene har hatt. Jeg har derfor valgt å se på hestens rolle i den konteksten hvor teksten ble til, og knyttet det sammen med fargesymbolikken.

I den forbindelse ble det interessant å se nærmere på hvor Johannes kunne ha hentet inspirasjon til sin tekst fra. Siden Sakarjas tekster 1:8-10 og 6:1-8 anses som paralleltekster til Åpenbaringen 6:1-8 ble dette et naturlig sted å starte. Hester syntes nærmest fraværende i pseudoepigrafene slik at valget her falt på 1. Enoks *Animal Apocalypse* i forhold til farger. Siden den apokalyptiske litteraturen ofte har mytiske trekk ble også mytologiens hester naturlig å trekke inn.

Dette skulle vise seg å være en langt mer omfattende oppgave enn først antatt siden så lite litteratur var skrevet om denne tematikken tidligere. En oppgave om hester og farger innenfor den apokalyptiske litteraturen var kanskje ikke det enkleste valget. Men etter utallige timer med litteratursøk, og gjennomgang av store mengder litteratur falt brikkene mer og mer på plass. Mye mer kunne vært skrevet om denne tematikken enn det det var tid og rom for i denne oppgaven. Jeg har derfor vært nødt for å avgrense. Likevel føler jeg at jeg har klart å belyse og begrunne det jeg i utgangspunktet ønsket å finne ut av. Hva betydde hestene i Åpenbaringen 6:1-8?

Referansestilen i denne oppgaven er Chicago fotnotestil.

## ***Forord***

Jeg kommer aldri til å glemme arbeidet med denne oppgaven. Jeg kommer heller aldri til å glemme hvilke reaksjonene jeg møtte hos medstudenter, og andre når jeg i korte trekk forsøkte å forklare hvilke tema jeg skrev om. Ut ifra hevde øyenbryn og spørsmål som «Valgte du det der selv?» følte jeg meg ikke videre optimistisk. Det føltes som om alle de fire hestene var nært beslektet med Houdini. De brøt ut av alt annet som tidligere var skrevet om Åpenbaringen. Ingen hadde viet selve hestene som dyr fokuset.

Det har vært en ensom prosess å skrive denne oppgaven, og jeg forstår at ingen hjemme etterhvert orket å høre mer om hester og farger. Men takk til dere alle sammen for at dere «overlevde» i kaoset når jeg aldri var hjemme. Og ikke minst min mor som alltid minnet meg på at jeg måtte holde ut for å komme i mål, de gangene hun ikke hadde skrudd av telefonen for å slippe å høre om oppgaven min.

Jeg vil også rette en stor takk til min veileder Anders Runesson som hadde tro på at det kunne bli en oppgave ut av tankene mine rundt hester og farger. Takk for god veiledning og inspirasjon.

# Innholdsfortegnelse

<b>1. INTRODUKSJON.....</b>	<b>1</b>
1.1 PROBLEMSTILLING.....	1
1.2 TIDLIGERE FORSKNING .....	2
1.3 METODE .....	5
1.4 TERMEN APOKALYPSE OG APOKALYPTISK LITTERATUR SAMT TILBLIVELSESKONTEKSTEN.....	7
1.5 FREMGANGSMÅTE .....	9
<b>2. TEKSTKRITISKE SYNSPUNKTER .....</b>	<b>10</b>
2.1 TEKSTKRITIKK, ULIKE SYNSPUNKTER OG OVERSETTELSESPROBLEMATIKK .....	10
2.2 GJENNOMGANG AV VERSENE MED TEKSTKRITISKE KOMMENTARER OG KOMMENTARER RUNDT OVERSETTELSEN AV ULIKE TERMER.....	12
2.3 DEN GRESKE TEKSTREKONSTRUKSJONEN SOM NESTLE-ÅLAND OG JEG ER ENIG OM AT BLIR MEST KORREKT HISTORISK SETT .....	15
2.4 SAMMENDRAG.....	16
<b>3. SPRÅKLIGE UTFORDRINGER OG OVERSETTELSE.....</b>	<b>17</b>
3.1 EN SNODIG FORM FOR GRESK ELLER ET LITTERÆRT KUNSTVERK? .....	17
3.2 MIN OVERSETTELSE.....	18
3.3 SAMMENDRAG .....	18
<b>4. KRIGSHESTEN.....</b>	<b>19</b>
4.1 KRIGSHESTENS ROLLE .....	19
4.2 SAMMENDRAG.....	22
<b>5. HESTENE HOS JOHANNES .....</b>	<b>22</b>
5.1 EN GJENNOMGANG AV DE FIRE HESTENE OG DERES FARGER .....	22
5.2 SAMMENDRAG .....	25
<b>6. RELASJONEN MELLOM SAKARJA OG ÅPENBARINGSBOKEN .....</b>	<b>25</b>
6.1 BESKRIVELSE AV SAKARJA 1:8-10 OG 6:1-8 MED EN KONTEKSTUELL FARGEANALYSE OG BETYDNINGEN AV HESTER. ....	25
6.2 SAMMENLIKNING AV SAKARJA OG ÅPENBARINGSBOKEN 6:1-8.....	28
6.3 SAMMENDRAG.....	31
<b>7. ANDRE SAMTIDIGE JØDISKE TEKSTER I FORHOLD TIL ÅPENBARINGEN SOM OMHANDLER HESTER OG FARGER.....</b>	<b>31</b>
7.1 EN BESKRIVELSE AV HVILKE JØDISKE TEKSTER SOM OMHANDLER HESTER OG FARGER MED HOVEDFOKUS PÅ 1. ENOK «ANIMAL APOCALYPSE», OG FARGENES KONTEKSTUELLE BETYDNING.....	31

7.2 SAMMENLIKNING AV 1. ENOK «ANIMAL APOCALYPSE» OG ÅPENBARINGEN 6:1-8 .....	35
7.3 SAMMENDRAG .....	37
<b>8. GRESK-ROMERSK MYTOLOGI.....</b>	<b>38</b>
8.1 HVILKE TEKSTER I MYTOLOGIEN TAR I BRUK HESTER, OG HVORDAN? .....	38
8.2 BESKRIVELSE AV MYTOLOGISKE TEKSTER MED HESTER .....	38
8.3 SAMMENLIKNING AV BRUKEN AV HESTER I MYTOLOGISKE TEKSTER OG ÅPENBARINGEN 6:1-8 .....	42
8.4 SAMMENDRAG .....	45
<b>9. OPPSUMMERING OG KONKLUSJON .....</b>	<b>45</b>
<b>BIBLIOGRAFI.....</b>	<b>52</b>
PRIMÆRLITTERATUR: .....	52
SEKUNDÆRLITTERATUR: .....	52

# 1. Introduksjon

## *1.1 Problemstilling*

Så lenge jeg kan huske har Åpenbaringen og de fire hestene i 6:1-8 fasinert meg. Fra jeg var ganske liten var dette noe av det første jeg leste i Bibelen. De fire hestene med sine ryttere som stormet frem over jorden for å skape kaos, ødeleggelse og død. Det var noe vilt og grotesk over det, samtidig som det var vakkert. Jeg kunne visualisere hestene med sine ulike farger, og rytterne der de red ut for å utføre gjerningene sine. Jeg kunne nærmest høre pusten fra hestene, raslingen fra tøyler, bitt og sporer, og de taktfaste hovslagene som dundret mot den støvete bakken. Men hva betydde det egentlig? Allerede da lurte jeg på det, og spørsmålet har fulgt meg hele livet. Jeg vil derfor i denne oppgaven forsøke å finne et svar på dette.

Hvordan kan hestene i Åpenbaringen 6:1-8 forstås dersom man fokuserer på selve hesten som symbol, rekkefølgen og fargebruken? Hvilken litteratur kan forfatteren ha latt seg inspirere av? Kan det være slik at forfatteren lot seg inspirere av Sakarjas bruk av hester i 1:8-10 og 6:1-8? Kan 1. Enok sin *Animal Apocalypse*<sup>1</sup> ha vært en kilde til inspirasjon? Og kan den gresk-romerske mytologien ha hatt betydning for utarbeidelsen av teksten i form av hestens rolle og fargebruk?

Min hypotese er at det er hestene som er selve trusselen og ikke rytterne. Dette baserer jeg på krigshestens historiske rolle fra tidligere tider, og bruken av den som strekker seg videre over i den aktuelle tidsperioden for denne oppgaven, nemlig 200 BC til 200 AD. Som Cantrell skriver om i sin bok *The Horsemen of Israel*, så var ikke krigshestene fløyelsmyke muler og store brune øyne. De ble trent opp til å være effektive drapsvåpen i krigen. Siden det var en reell fare for å bli trampet i hjel av hester oppsto det både litterære og kunstneriske fremstillinger som trigget denne frykten ytterligere.<sup>2</sup> Det blir en sentral tematikk i oppgaven at

---

<sup>1</sup> Heretter omtalt som Dyreapokalypsen.

<sup>2</sup> Cantrell *The Horsemen of Israel*, 31.

krigshestene fra tidligere tider ble ansett som svært skremmende. Kanskje kan man betrakte dem som datidens tanks innenfor krigføring? <sup>3</sup>

Hestenes farger underbygger og forsterker betydningen av hvilke lidelser de skal bringe. Rytterne med sitt utstyr kan dermed tolkes som forsterkende attributter, ved at de underbygger hestens funksjon ut ifra hva jeg har valgt å omtale som fargekoden. For å kunne verifisere denne hypotesen vil både betydningen av hvordan hestene ble allment oppfattet i datidens samfunn, samt fargeforståelsen i antikken være av stor betydning.

Fargene hadde for datidens mennesker ikke den samme betydningen som de har nå. Det ble brukt andre betegnelser for å beskrive havet enn eksempelvis blå. Fargene ble også avkodet annerledes den gang sett i forhold til hva de blir i dag. Dette kom av hva man den gang assosierte med de ulike fargene. Fargebetydningen ble knyttet opp mot både astrologien, alkymien og Djevelen for å nevne noen eksempler. Mange farger som vi kjenner i dag fantes den gang ikke.<sup>4</sup> Noe som blir tydelig også når vi leser annen antikk litteratur som Homers *Illiaden* og *Odyssen*.

## ***1.2 Tidligere forskning***

I forbindelse med tidligere forskning har David Aune rettet et stort fokus mot rytternes attributter selv om han også omtaler fargen på hestene, og betydningen av de ulike fargene. Han fokuserer dog ikke på hestens rolle i krigen. Aune fremhever i forhold til den røde hesten at oppdraget hesten og rytteren skal utrette blir nevnt før han blir gitt sverdet. Dette benevnes som et «hysteron proteron», hvor det siste nevnes først. Dette er noe som er ganske vanlig i Åpenbaringen. Men kanskje er dette heller et litterært grep i akkurat denne perikopen, og ikke

---

<sup>3</sup> Cantrell omtaler i sin bok *The Horsemen of Israel* en tidligere tidsperiode enn den jeg historisk sett befinner meg innenfor i denne oppgaven. Jeg velger likevel å bruke hennes omtale av krigshesten da det på bakgrunn av annen litteratur med henvisninger til blant annet Åpenbaringen 9:14-19 fremgår at krigshester var fryktet. Det finnes også en linje videre som omtaler hestene og bruken av dem i krigen som effektive våpen i Hylands bok *EQUUS, The Horse in the Roman World*.

<sup>4</sup> Eksempelvis så var det hovedsakelig primærfarger og farger som fantes i naturen som ble brukt, selv både blåfarge skulle vise seg mer problematiske enn først antatt. Komplikasjonene rundt denne fargeforståelsen er dog ikke så relevant for min oppgave og jeg har valgt å ikke gå nærmere inn på det. Grønn som ikke er en primærfarge, skulle også vise seg å være problematisk i form av oversettelse og forståelse av min perikope da det det egentlig er en positiv fargenyans knyttet til vegetasjon og liv mens den i Åpenbaringen 6:8 representerer likfarge og død.



et «hysteron proteron»? Et grep for å understreke at det er hesten som krigshest og fargen som spiller den sentrale rollen. Dette gav meg ideen til min hypotese.

Aune har videre et filologisk fokus i sin kommentar, samt en historisk filologisk fortolkning. Han fortolker hestenes farger ut ifra samtidens kontekst og hvordan de ble forstått da. Han ser med andre ord på hva fargene betydde den gang. Dette vil også være mitt fokus.

Han trekker videre inn mytologiske forklaringer og likhetstrekk for å fremme en forståelse av den aktuelle perikopen, og hvordan dette kan ha blitt fortolket av datidens tilhørere. Han påpeker videre rekkefølgen av hestene i form av plagene de representerer, og nevner den samme logiske rekkefølgen som Ben Witherington gjør.

Witherington ser på det historiske og hestenes betydning, samt deres logiske rekkefølge. Den logiske rekkefølgen innebærer at den hvite hesten ofte fortolkes som en verdensomspennende krig, mens den røde representerer interne konflikter og borgerkrig. Den svarte hesten representerer så hungersnøden som følger av verdenskrigen og de interne konfliktene. Dermed blir den fjerde og siste hesten en personifisering av hva krig og sult fører til, nemlig pest og død. Witherington retter også fokuset mot hestenes farger, med særlig fokus på den hvite. Han påpeker at rytteren på den hvite hesten har en seierskrans og en bue, men at han ikke må forveksles med rytteren i Åpenbaringen 19:11-21. Rytteren i 19:11-21 har kun sverdet som går ut av munnen, altså ordet, og ingen våpen. Han skriver videre at de fire rytterne i Åpenbaringen som blir sendt ut er personifiseringer av ulike straffedommer. Deretter nevner han kort det jeg finner så interessant, nemlig at fargen på hestene representerer den formen for dom de skal bringe.<sup>5</sup> Han beskriver dog ikke hestens rolle i samtiden i kombinasjon med fargen. Hans fokus rettes mer mot rytteren og hvilke assosiasjoner de vekket i kombinasjon med hestefargen. Witherington skriver at Johannes<sup>6</sup> sine hester har likhetstrekk med hestene vi finner hos Sakarja 1:8-10 og 6:1-8, men at han modererer symbolikken når det gjelder fargene for å fremme sine egne poeng.<sup>7</sup>

---

<sup>5</sup> Witherington, *Revelation*, 133.

<sup>6</sup> Jeg har i denne oppgaven valgt å referere til Johannes som forfatteren av Åpenbaringen selv om jeg er kjent med at pseudonymbruk var svært vanlig på denne tiden, og at vi dermed ikke kan fastslå forfatterskapet med sikkerhet.

<sup>7</sup> Witherington, *Revelation*, 133.

Jeg er ikke enig med Witherington i dette. Jeg tror at fargesymbolikken og selve hesten undervurderes når fokuset rettes for mye mot rytterne og deres attributter.

Witherington påpeker at den hvite hesten av enkelte har blitt fortolket som et symbol på de parterske bueskytterne som i 62 AD kom ridende fra øst og vant over romerne.<sup>8</sup> Det som gjør hentydningen til at den hvite hesten og dens rytter kan være et symbol på parterne troverdig er ifølge Witherington at Åpenbaringen 9:14-19<sup>9</sup> og 16:12<sup>10</sup> underbygger dette.

Parterne var kjent for hestene sine, og fargen hvit var for dem hellig, derfor var det alltid noen hvite hester med i deres hærer. Videre var parterne kjent for å være ekstremt gode ridende bueskyttere. I tillegg til dette kom det i flere jødiske skrifter<sup>11</sup> frem at forfatterne av disse skriftene trodde at parterne ville spille en viktig rolle i den eskatologiske krigen mot Roma.<sup>12</sup> Til sammen utgjorde dette et symbol på militær erobring og seier som virket skremmende i Johannes sin samtid.

Når det gjelder plagene og innholdet i de fire første seglene så finnes det her store likhetstrekk med hvordan endetiden beskrives i Markus 13, Matteus 24 og Lukas 12, disse tekststedene omtaler i likhet med Åpenbaringen krig, sult og utstrakt trengsel i de siste tider.<sup>13</sup> Slik sett kan det synes som dette var vanlige plager som ble knyttet til endetiden. Rekkefølgen er den samme uavhengig av forfatter innenfor den apokalyptiske litteraturen. Det kan også synes som om at den apokalyptiske litteraturen var en ofte benyttet sjanger som folk hadde kjennskap til. Det er naturlig å tro at dette kan ha hatt sammenheng med forventningen om Jesus andre komme. Felles for den tidligere forskningen er at de alle opptatt av kontekstualiseringen, den logiske rekkefølgen på hestene og plagene de bringer.

Det kommer i den tidligere forskningen ikke tydelig frem hvorvidt hestens rolle i samtiden, og fargene var av avgjørende betydning i Åpenbaringen 6:1-8. Derfor vil jeg se nærmere på dette. I neste avsnitt vil jeg beskrive hvordan jeg vil gå frem i dette arbeidet.

---

<sup>8</sup> Mounce, *The Book of Revelation*, 154.

<sup>9</sup> Denne perikopen omtaler store rytterhærer og skremmende hester.

<sup>10</sup> Her beskrives at når den sjette engelen tømte skålen sin i Eufrat tørket vannet bort for at det skulle ryddes vei for kongene fra Østen. Partia hvor parterne kom fra hadde sin beliggenhet i øst.

<sup>11</sup> Witherington nevner her som eksempler 1 Enok 56:5-7 og De Sibelinske Oraklene 5:483.

<sup>12</sup> Witherington, *Revelation*, 133.

<sup>13</sup> Yarbrow Collins, *The Apocalypse*, 44.

### **1.3 Metode**

I arbeidet med en kontekstuell komparativ studie vil det i denne oppgaven være sentralt å se på Sakarja 1:8-10 og 6:1-8, samt 1. Enoks *Dyreapokalypse* 85-90, med hovedvekt på 85:1-10. Det vil også være relevant å se på hestenes rolle, og deres farger innenfor den gresk-romerske mytologien. Årsaken til at jeg har valgt ut de nevnte tekstene hos Sakarja er at de omtaler hester i ulike farger, samt antallet av hester. Når det gjelder 1. Enok har jeg valgt ut dette avsnittet fra *Dyreapokalypsen* da det omtaler de samme fargene på dyrene som det man gjenfinder hos Johannes. Sammenlikningen av disse tekststedene vil ikke innebære en inngående forståelse av den historiske konteksten til verken Sakarjas skrifter eller 1. Enok. Noe av den historiske settingen vil jeg dog nevne. Jeg anser dette som nødvendig i forhold til en kontekstuell og resepsjonshistorisk forståelse av tekstene, siden dette danner grunnlaget for hvordan Johannes kan ha hentet inspirasjon fra dette materialet. Og hvordan han kan ha tilpasset det til sin samtids kontekst.

Det er også interessant hvordan mytologien kan ha påvirket Johannes sin tekst. Siden man kan anta at både Johannes og tilhørerne var godt kjent med mytologien, kan det virke naturlig at han brukte elementer derfra for å nå frem med budskapet han ønsket å formidle. Jeg anser det som viktig i denne studien å være bevisst på konteksten som Johannes sin tekst ble skrevet i, samt hvilken forståelseshorisonnt mottakere av teksten hadde. Basert på dette blir resepsjonshistorie viktig, altså hvordan mottakerne av denne teksten fortolket den ut i fra sin kontekst.

Når man skal forsøke å forstå hvordan tekstene ble forstått den gangen synes jeg det blir sentralt å utdype hva som ligger i begrepet forståelseshorisonnt. Hermeneutikken spiller her en sentral rolle. Jeg vil derfor kort gjøre for hva som ligger i disse begrepene, og hva som menes med en resepsjonshistorisk forståelse. Dette vil jeg gjøre ved å se på Friedrich Schleiermacher, Wilhelm Dilthey og Hans-Georg Gadamer teorier i korte trekk.

Friedrich Schleiermacher utdyper den hermeneutiske sirkelen av helhet og detaljer i både det som er dens objektive og subjektive aspekter. Han hevder at på samme måte som et ord tilhører den totale konteksten av en setning, så er det også slik med en tekst at den tilhører den totale

konteksten i forfatterens arbeid, og i hele den litterære sjangeren.<sup>14</sup> Man må med andre ord forstå konteksten som teksten ble til i, samtidig som man må forstå den litterære sjangeren den tilhører. Eksempelvis så leser man ikke dikt og nyheter på samme måte fordi det er to helt ulike sjangere. Teksten er en form for kreativ manifestasjon som tilhører forfatterens indre liv. En fullstendig forståelse kan derfor bare skje gjennom denne objektive og subjektive helheten.<sup>15</sup>

Basert på denne teorien omtaler Wilhelm Dilthey hva han refererer til som «strukturer», og en sentrering rundt «midtpunktet» som gjør at man kan forstå helheten. Han viser til den historiske verden, og det som alltid har vært prinsippet for all tekstfortolkning, nemlig at teksten må forstås på sine egne premisser.<sup>16</sup> Dette bryter med Schleiermacher sin ide om en subjektiv fortolkning. Når man forsøker å forstå en tekst kan man ikke trenge inn i forfatterens hode. Vi forsøker derimot å sette oss inn i det perspektivet som har formet forfatterens synspunkter.<sup>17</sup> Derfor blir tekstens tilblivelseskontekst sentral for forståelsen av selve teksten.

Hos Hans-Georg Gadamer er det et grunnpoeng at all forståelse må ta utgangspunkt i den enkeltes subjektive forståelseshorison. Denne settes nærmest på spill i en vekselvirkning mellom del og helhet i møte med en tekst. Når man forstår noe nytt utvider forståelseshorisonen seg. Poenget her er at man i møte med teksten og den hermeneutiske prosessen med teksten, altså forsøket på å forstå eller fortolke teksten, utvider sin forståelseshorison.<sup>18</sup>

Hvordan man fortolker er bestemt av tidligere erfaringer. Alle detaljer må forstås for at teksten skal gi mening, i en veksling mellom enkelt-del og helhet. Gadamer tenker seg at vi har en «foregripelse av fullkommenhet» når vi leser en tekst. Hvilket vil si at vi i utgangspunktet tenker oss at teksten gir optimal mening.<sup>19</sup> Jeg tenker at dette blir sentralt i forhold til hvordan Johannes fortolket de tekstene han kan ha hentet inspirasjon fra, samt hvordan hans publikum<sup>20</sup> fortolket Johannes sin tekst.

For å få en forståelse av Johannes Åpenbaring 6:1-8 må man derfor se nærmere på hvilken type sjanger dette er, og i hvilken historisk kontekst den ble skrevet. Dette er viktig for å forsøke å

---

<sup>14</sup> Sitert fra Gadamer, *Truth and Method*, 291.

<sup>15</sup> Sitert fra Gadamer, *Truth and Method*, 291.

<sup>16</sup> Sitert fra Gadamer, *Truth and Method*, 292.

<sup>17</sup> Gadamer, *Truth and Method*, 292

<sup>18</sup> Sitert fra Evans, *Reception history, tradition and biblical interpretation*, 5.

<sup>19</sup> Gadamer, *Truth and Method*, 291.

<sup>20</sup> Jeg bruker betegnelsen publikum da svært få kunne lese på denne tiden.

forstå hvordan datidens tilhørere oppfattet og forsto teksten. Åpenbaringen befinner seg under sjangeren apokalypse. Jeg vil derfor i neste avsnitt gi en forklaringen på både apokalypse og apokalyptisk litteratur, samt dens tilblivelseskontekst.

#### ***1.4 Termen apokalypse og apokalyptisk litteratur samt tilblivelseskonteksten***

Selv om det er enighet om at termen apokalypse viser til en spesiell form for sjanger, så er det noe uenighet når det kommer til definisjonen av hva som kjennetegner en apokalypse.<sup>21</sup> John J. Collins har dog foreslått en definisjon som kan være betegnende. I denne definisjonen omtaler han apokalypse som en sjanger innenfor såkalt opprørslitteratur satt inn i en narrativ ramme. Åpenbaringen blir formidlet av en utenomjordisk eksistens til en menneskelig mottaker som så avslører en transendent virkelighet. Denne virkeligheten er både der og da, samt spatial fordi den ser for seg eskatologisk frelse ved at det involverer en annen overnaturlig verden.<sup>22</sup>

En annen definisjon av apokalypse finner vi hos den franske antropologen Claude Lévi Strauss. Han definerer det som et mytisk narrativ. Lévi Strauss hevder at hensikten med myter er å fremme en form for logisk modell som er i stand til å overvinne en selvmotsigelse.<sup>23</sup> Myter medierer, hvilket vil si at de hjelper oss til å fortolke vanskelige motsetninger ved at de får dem til å fremstå som mindre endelige, og dermed mer akseptable.<sup>24</sup>

Når man skal fortolke tekster er den historiske tilblivelseskonteksten essensiell. Den blir enda viktigere i arbeidet med Åpenbaringen siden man her ofte finner hentydninger til historiske, politiske, økonomiske og sosiale situasjoner beskrevet på en fordekt måte. Budskapet i Åpenbaringen er av politisk karakter, og dersom man mangler kunnskap om den historiske konteksten er det fare for at man vil feiltolke og misforstå teksten.<sup>25</sup>

Den apokalyptiske litteraturen kan generelt sett bli karakterisert som en form for protestlitteratur, fordi den representerer perspektivet til en undertrykt minoritet. Det er vanskelig å rekonstruere den sosiale situasjonen som den apokalyptiske litteraturen ble skrevet

---

<sup>21</sup> Reddish, *Apocalyptic Literature*, 19-20.

<sup>22</sup> Collins, *Semeia* 14, 22.

<sup>23</sup> Lévi-Strauss, *Structural Anthropology*, 229.

<sup>24</sup> Yarbrow Collins *Crisis & Catharsis*, 142.

<sup>25</sup> Yarbrow Collins, *Crisis & Catharsis*, 20.

i på grunn av bruken av pseudonymer, samt at symbolbruken skjuler den sosiale og politiske tilblivelseskonteksten.<sup>26</sup>

Når det gjelder tidsbestemmelse for når Åpenbaringen ble skrevet så er dette vanskelig. Dersom man ser på andre tidlige kristustroende skrifter er det tidligste vitnet Irenaeus<sup>27</sup> som hevdet at Åpenbaringen ble skrevet på slutten av Domitian sitt styre. Siden Domitian regjerte fra år 81-96 refererer Irenaeus til år 95 eller 96.<sup>28</sup> Språket i Åpenbaringen impliserer en situasjon preget av militær konflikt. Dette sammenfaller med hvordan datidens situasjon blir beskrevet av historikeren Josephus i hans sjette bok om den jødiske krigen.<sup>29</sup>

Når det gjelder Åpenbaringen og hvorvidt forfølgelsene av de kristustroende under Domitian sitt styre var reelle så finnes det lite bevis for at disse faktisk fant sted. Den romerske historikeren Suetonius roser Nero for hans undertrykkelse av de kristustroende, og det er derfor sannsynlig at dersom Domitian også hadde gjort dette ville Suetonius nevnt det. Det finnes dog ingen skrifter som tilsier at de kristustroende ble mer trakassert under hans styre enn ellers i de to første århundrene.<sup>30</sup>

Sosiale kriser og traumatiske opplevelser ledet til de følelsene som gjenspeiles og omtales i Åpenbaringen. En følelse av maktesløshet ble vekket hos de kristustroende av jødene og de som tilba de gamle gresk-romerske gudene ved at de ble holdt utenfor. Det oppsto også frykt på grunn av måten romerne behandlet de kristustroende på, samt minnet om og traumene som fortsatt var tilstede etter Neros forfølgelser. Ødeleggelsen av Jerusalem, henrettelsen av Antipas og Johannes sin forvisning var også sentrale elementer. Sammenlagt førte dette til en aggressiv stemning som bidro til sosiale spenninger. Disse besto i irritasjon og harme over holdningene til jødene og de som holdt seg til den gamle gudetroen, samt sjalusi mot de som var autonome og rike. Det romerske styret vekket antipati og frustrasjon, og romernes voldelige handlinger bidro til et ønske om hevn.<sup>31</sup>

Jeg har i denne delen av oppgaven sett på betydningen av begrepet apokalypse og hvordan dette kan defineres. Jeg har også belyst den historiske konteksten i den grad det er mulig ut i fra det

---

<sup>26</sup> Aune, *Apocalypticism*, 3.

<sup>27</sup> Irenaeus levde fra ca år 125, til ca år 200 etter Kristus.

<sup>28</sup> Yarbrow Collins, *Crisis & Catharsis*, 55.

<sup>29</sup> Sitert fra Yarbrow Collins, *Crisis & Catharsis*, 66.

<sup>30</sup> Yarbrow Collins, *Crisis & Catharsis*, 69-70.

<sup>31</sup> Yarbrow Collins, *Crisis & Catharsis*, 143-144.

man kan finne av historiske referanser i Åpenbaringen. Dette gjør at man lettere kan forstå hvilken funksjon teksten hadde for datidens tilhørere, og hvordan de fortolket det de hørte. Jeg vil i neste avsnitt beskrive hvordan jeg vil gå frem for å forsøke å finne et svar på spørsmålet jeg innledningsvis stilte, samt hvorvidt hypotesen min lar seg verifisere eller ikke.

### ***1.5 Fremgangsmåte***

Jeg vil starte med en gjennomgang av tekstkritikken, og se på tekstkritiske problemstillinger for å forsøke å rekonstruere den opprinnelige teksten. Deretter vil jeg gjøre en oversettelse av Åpenbaringen 6:1-8. Jeg har valgt en idiomatisk oversettelse med meningsbærende setninger. I min oversettelse har jeg derfor forsøkt å få setningene til å bli mest mulig korrekte grammatisk sett. Det er et sentralt poeng at gresken i Johannes Åpenbaring er av en noe underlig karakter, og dette har påvirket oversettelsesarbeidet.

Siden hester er hovedfokuset i denne oppgaven vil jeg belyse krigshestens rolle nærmere. Forståelsen av krigshestenes funksjon og rolle i samfunnet den gang er sentral for å forstå hvilken redsel de vakte hos antikkens mennesker. Dette kan bidra til å skape en forståelse av hvorfor Johannes bruker nettopp hester i sin tekst.

Jeg vil deretter belyse Johannes sine hester og farger, før jeg ser på de tekstene jeg har valgt ut som kan ha vært mulige inspirasjonskilder for Åpenbaringen 6:1-8.

Intertekstualiteten er viktig i form av relasjonen mellom Sakarja 1:8-10, 6:1-8 og Åpenbaringsboken 6:1-8, derfor vil jeg belyse Sakarjas tekster for deretter å foretar en sammenlikning. Fokuset vil her være rettet mot hester, farger og en kontekstuell forståelse. Jeg vil så se på andre samtidige jødiske tekster, herunder 1. Enoks<sup>32</sup> *Dyreapokalypse*. Her vil fokuset være rett mot farger og den kontekstuelle forståelsen av disse. Deretter vil jeg sammenlikne fargebruken i Enok sin tekst med fargebruken hos Johannes.

Siden Johannes også kan ha latt seg inspirere av mytologien har jeg tatt med dette som et eget avsnitt hvor jeg vil se på bruken av hester og farger i de mytologiske narrative. Jeg vil så sammenlikne dette med Johannes sin bruk av hester og farger. Det vil her være aktuelt å se på

---

<sup>32</sup> Jeg velger å omtale Enok som forfatter selv om jeg er klar over at dette er et pseudonym.

om hestene og fargene har samme funksjon, og hvorvidt det blir brukt på samme måte som hos Johannes.

Hvert avsnitt vil avsluttes med et lite sammendrag av hva jeg anser som det mest essensielle av de funnene jeg har gjort.

Årsaken til at jeg velger akkurat denne oppbygningen av oppgaven er at Sakarja 1:8-10 samt 6:1-8 er å anse som paralleltekster til Åpenbaringen 6:1-8. Jeg synes derfor det blir naturlig å sammenlikne disse først før jeg så ser på 1. Enok og *Dyreapokalypsen* 85-90, og deretter den gresk-romerske mytologien. *Dyreapokalypsen* er å anse som en samtidig tekst med Åpenbaringen, men når alt kommer til alt synes det hele å ha sin rot i mytologien som er den eldste inspirasjonskilden.

Jeg vil til slutt oppsummere de funnene jeg har gjort, og trekke en konklusjon på bakgrunn av dette.

For å kunne arbeide med og forstå Johannes sin tekst, vil jeg i neste avsnitt se på tekstkritikken og tekstkritiske problemer. Det er viktig å gå gjennom tekstkritikken med tanke å rekonstruere den opprinnelige teksten så godt det lar seg gjøre. Man da kan se hvilke lesninger som følges av sterke tekstvitner kontra hvilke som følger de svake. På bakgrunn av dette kan man danne seg et bilde av hva som vil være relevant å ha med i et forsøk på å rekonstruere den opprinnelige teksten.

## 2. Tekstkritiske synspunkter

### ***2.1 Tekstkritikk, ulike synspunkter og oversettelsesproblematikk***

Det er mye som påpekes i tekstkritikken til denne perikopen, men mye av det dreier seg om bruk av konjunksjoner og en haplografi, altså en feilskrivning. Jeg er klar over at formålet med tekstkritikk ikke er å få frem en god oversettelse, men å forsøke å få frem teksten slik den sannsynligvis så ut historisk sett. Jeg har likevel satt sammen tekstkritikken med oversettelsesmessige synspunkter siden det ble en hensiktsmessig måte å arbeide på, selv om dette egentlig er to adskilte emner.

Jeg har derfor valgt å kommentere det jeg anser som mest sentralt i forhold til oversettelsesarbeidet med teksten sammen med gjennomgangen av tekstkritikken. Jeg vil gjøre rede for noen tekstvitners lesninger der hvor jeg finner dette av betydning i forhold til tekstens



oppbygning og innhold. Samt som en del av en begrunnelse for å vise hvorfor jeg har tatt de valgene jeg har gjort i arbeidet med å forsøke å rekonstruere den opprinnelige teksten. Det er spesielt i forhold til det som anses som sterke og svake tekstvitner hvor dette blir viktig. Det som skiller de sterke tekstvitnene fra de svake er blant annet at de svake har en sen datering, som eksempelvis 1500 tallet. De sterke tekstvitnene har tidlige dateringer, og de inngår i etablerte lesetradisjoner som den Alexandrinske, Vestteksten, den Caesarianske og den Bysantinske.<sup>33</sup>

Poenget med denne grundige gjennomgangen av tekstkritikken er å forsøke å etablere en tekst så nær den historiske teksten eller «originalteksten» som mulig. Nestle-Aland bruker en eklektisk metode for å få frem en «originaltekst» gjennom å se på mange ulike tekstvitner. Nestle-Aland følger ikke den Bysantinske lesetradisjonen.

Det kan dog synes som at det er den Bysantinske lesetradisjonen som i mange andre sammenhenger er mest brukt, selv om dette nødvendigvis ikke er den som er mest historisk korrekt. Det er denne som oftest trekkes frem, eksempelvis i forhold til kirkelige handlinger. Årsaken til dette kan være at denne teksten er den mest tilpassede, polerte og harmoniserte teksten. Dette gjør dog at teksten blir historisk problematisk når den har blitt så bearbeidet.<sup>34</sup>

Det var først i sen antikken i det 4. århundre at det synes å ha forekommet en storstilt revisjon av Det nye testamentet som dannet en ny tekst, referert til som både den Bysantinske teksten, Majoritets teksten og Koine teksten. Denne revisjonen ble svært populær, og mange av manuskriptene fra antikken inneholder derfor denne tekstvarianten. De første trykte utgavene av det greske testamentet bygget på denne majoritetsteksten som ble kalt «The Textus Receptus.» Hvilket vil si den mottatte eller aksepterte teksten. Da man senere begynte å studere eksempelvis Codex Sinaiticus fra det 4. århundre som inneholdt manuskripter som var mye eldre enn Majoritetsteksten, viste disse mange avvik fra «Textus Receptus.» Disse funnene gjorde at eldre lesninger ble tatt inn i det greske Ny testamentet sine tekster, og «Textus Receptus» lesninger ble flyttet ned i fotnotene.<sup>35</sup> Tanken bak Nestle-Alands «Novum Testamentum Graece» var å etablere en ensartet tekst selv om det finnes et flertall av tekster.<sup>36</sup>

---

<sup>33</sup> Metzger, *A Textual Commentary*, xvii-xxi.

<sup>34</sup> Metzger, *A Textual Commentary*, xx-xxi.

<sup>35</sup> Nongbri, "A very Brief Introduction to the critical Apparatus of the Nestle-Aland". 1-2.

<sup>36</sup> Nongbri, "A very Brief Introduction to the critical Apparatus of the Nestle-Aland". 2.

På grunnlag av dette består ikke Nestle-Aland sine tekster av en, men av mange lesetradisjoner som er satt sammen.

I tidlige tider hos de kristustroende ble tekstene kopiert av skrivere. Det var derfor uunngåelig at disse håndskrevne tekstene ikke hadde forskjellige avvik fra den opprinnelige teksten. Mange av disse avvikene skyldtes sammenblanding av ord og bokstaver. Andre avvik oppsto ved at skriversne forsøkte å glatte over grammatikalske og stilmessige brudd. Noen ganger satte også skriversne inn ord de mente var bedre egnet, dette kalles for harmonisering eller assimilasjon. På denne måten oppsto det svært mange lesninger av NT.<sup>37</sup>

## ***2.2 Gjennomgang av versene med tekstkritiske kommentarer og kommentarer rundt oversettelsen av ulike termer***

Vers 1 og 2: Termen ἔρχου i vers 1 er representert i sterke tekstvitner som eksempelvis Codex Alexandrinus og Ephraemi Syri Rescriptus.<sup>38</sup> Enkelte andre tekstvitner<sup>39</sup> har her lagt til καὶ ἰδε etter ἔρχου. Avslutningen på vers 1 hos disse tekstvitnene blir da ἔρχου καὶ ἰδε. Dette erstatter hos disse tekstvitnene καὶ εἶδον i begynnelsen av vers 2, slik at dette da vil innlede med καὶ ἰδοὺ. Dette fører til at versene i disse andre lesetradisjonene får en annen inndeling av teksten. Siden bruken av ἔρχου er representert i sterke tekstvitner fra det 4. og 5. århundret anser jeg i tråd med Nestle-Aland derfor bruken av denne termen som mest riktig.

Når det gjelder oversettelsen av vers 1 påpeker Holger Mosbech i sin filologiske kommentar<sup>40</sup> det samme som Bruce M. Metzger. Oversettelsen av slutten på vers 1 ville blitt som følger; «Kom og se» mens 2 vers da vil starte med «Og se!» dersom man følger en av de andre lesetradisjonene. Dette er ikke den samme inndelingen som Nestle-Aland bruker. Jeg velger å følge Nestle-Aland. Da også sterke tekstvitner som tidligere nevnt underbygger bruken av denne termen.

---

<sup>37</sup> Metzger, *A Textual Commentary*, xv-xvi.

<sup>38</sup> Metzger, *A Textual Commentary*, 737.

<sup>39</sup> London Brit. Liber. Add, Citta del Vaticano, Athos Iviron, Aten, Nat. Bible, Lesbos Kalloni Limonos, Messina Bib. Univ., Meteora Metamorphosis og Paris Bibel, Nat., Coislin.

<sup>40</sup> Mosbech, *Sproglig fortolkning*, 64.

Vers 2: Enkelte tekstvitner bruker her *ενικησεν* i stedet for *ἵνα νικήσῃ*.<sup>41</sup> Siden både de Sahidiske og Boheriske tekstvitnene kan regnes som sterke, da de følger Alexandrinske lesninger som har Codex Vaticanus som hovedtekstvitne, kan dette være en mulig lesning. Nestle-Aland bruker her *ἵνα νικήσῃ* i sin rekonstruksjon.

Mosbech skriver om vers 2 at språkbruken vi finner her er typisk for den apokalyptiske litteraturen ved bruken av frasen *καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ*, altså «Og jeg så, og se!»<sup>42</sup> Dette utsagnet finner vi i både vers 2, 5 og 8, mens det mangler i vers 4 i forhold til den røde hesten. At dette utsagnet mangler i de nevnte versene påpekes også av Aune i hans kommentar.<sup>43</sup>

Når det kommer til oversettelse i vers 2 av termen *στέφανος* har jeg valgt å oversette dette med seierskrans. Jeg synes dette blir mest riktig i forhold til hvilke assosiasjoner det vekker når man tenker på seierskransens betydning i antikken, hvor den ble brukt som et vinnersymbol. Dette fordi teksten videre sier at han dro seirende ut for å seiere, han hadde altså allerede vunnet seieren før han dro ut. På bakgrunn av dette synes jeg at seierskrans blir den mest nærliggende oversettelsen i stedet for krone som Aune bruker i sin oversettelse. Mosbech har ikke nevnt *στέφανος* i sin filologiske kommentar.

Jeg har valgt å oversette *ἵνα νικήσῃ* med «i den hensikt å seire» siden *ἵνα* er en hensiktskonjunksjon.<sup>44</sup> Aune skriver at *νικῶν καὶ ἵνα νικήσῃ* direkte oversatt ville bli «erobre at han kunne erobre» hvilket han bemerker er en merkelig form for gresk, og syntaktisk sett problematisk. Han skriver videre at S. Thompson har foreslått at denne setningskonstruksjonen kan ha noe med den hebraiske bøyningen av det aktuelle verbet å gjøre. Han forslår derfor at *ἐξῆλθεν νικῶν καὶ ἵνα νικήσῃ* kan oversettes sammen som en frase til «han dro ut for at han skulle erobre grundig».<sup>45</sup> Dette synes dog fortsatt som en merkelig uttryksmåte.

Vers 3: Her finner vi at flere tekstvitner har lagt til *καὶ ἰδε*,<sup>46</sup> og problemstillingen blir tilsvarende den man finner i vers1. Flere av tekstvitnene som her har lagt til *καὶ ἰδε* er yngre

---

<sup>41</sup> London Brit. Libr., XI Paris Bib. Nat, Coislin, samt to eller flere Sahidic manuskripter og Bohairic.

<sup>42</sup> Mosbech, *Sproglig fortolkning*, 64-65.

<sup>43</sup> Aune, *Revelation*, 389.

<sup>44</sup> Leivstad, *Nytestamentlig gresk grammatikk*, 276.

<sup>45</sup> Sitert fra Aune i *Revelation*, 395.

<sup>46</sup> Itala som representer majoriteten av de gamle latinske tekstvitnene som en gruppe, samt Biblia Sacra Vulgatae Editionis Sixti Quinti Pont. Max. iussu recognita atque edita, Editio Clementina, Roma 1592. Et Sahidic tekstvitne, Bohairic, Primasius og Beatus of Libana den VIII.

tekstvitner som er svake. Ellers blir argumentasjonen her tilsvarende som i vers 1 når det gjelder sterke tekstvitner.

Videre nevner Mosbech i forbindelse med den røde hesten at noen tekstvitner ved en haplografi, altså en skrivefeil, har en manglende «ρ» slik at πυρρός blir til πυρός.<sup>47</sup> Dermed har den ildrøde hesten blitt til en ildhest, hvilket gir helt andre assosiasjoner. Jeg har følgelig ikke fulgt denne tradisjonen, og dermed oversatt med ildrød hest. Det er kun hos Mosbech denne haplografien er nevnt. Siden de andre hestene er beskrevet med farger virker det mest logisk at det her er snakk om fargen rød. Nestle-Aland bruker i sin tekstrekonstruksjon også πυρρός.

Mosbech skriver at i vers 3 foretas den samme endringen av verseinndelingen som nevnt i vers 1 av enkelte tekstvitner.<sup>48</sup> Dette er det samme som Metzger belyser.<sup>49</sup>

Vers 4: Når det gjelder dette verset så har en gruppe av tekstvitner lagt til εἶδον καὶ ἰδοῦ. Dette blir den samme problemstillingen som man finner i vers 2. Aune hevder at bruken av verbet ἐξῆλθεν i vers 4 erstatter frasen καὶ εἶδον, καὶ ἰδοῦ og han oversetter ἐξῆλθεν med «han red ut.»<sup>50</sup> Jeg har valgt å oversette dette med «han dro ut» basert på at ἐξῆλθεν kommer fra verbet ἐξέρχομαι som har betydningen å komme eller dra ut. Jeg synes derfor dette blir en mer nærliggende oversettelse enn «han red ut.»

Vers 5: Her påpekes den samme problematikken som man finner i vers 1 og 2 både hos Metzger og Mosbech. Jeg viser derfor til omtalen der.

Vers 6 inneholder ingen tekstkritiske problemer som jeg anser av en slik størrelse at jeg finner det nødvendig å kommentere dem.

Vers 7: Termen φωνήν er utelatt hos flere tekstvitner. Eksempelvis utelater sterke tekstvitner som Philoxeniana og Sahidic denne termen. Flere lesetradisjoner bruker φωνήν. Vi finner dette representert hos flere sene og svake tekstvitner, men Bohairic som er et sterk tekstvitne bruker også φωνήν.

---

<sup>47</sup> Mosbech, *Sproglig fortolkning*, 65.

<sup>48</sup> Mosbech, *Sproglig fortolkning*, 65.

<sup>49</sup> Metzger, *A Textual Commentary*, 738.

<sup>50</sup> Aune, *Revelation*, 389.

Jeg har i min oversettelse ikke utelatt termen φωνήν, fordi jeg velger å fortsette å forholde meg til Nestle-Aland sin tekstrekonstruksjon. Jeg synes dog det er nevneverdig at den hos relativt mange tekstvitner utelates. Mosbech nevner ingen tekstkritiske problemer knyttet til vers 7.

Videre i vers 7 er ἔρχου kommentert med at καὶ ἰδε er lagt til hos flere tekstvitner. Dette er den samme tematikken som vi finner i vers 1, og som jeg tidligere har omtalt.

Vers 8: I dette verset er καὶ εἶδον utelatt av flere tekstvitner og det blir den samme problemstillingen som vi finner i vers 2 og 5. Jeg finner ellers ingen store tekstkritiske problemer.

Mosbech bemerker her fargen på den fjerde hesten ved at denne fargen refererer til likfarge og tegn på sykdom ved at den er grønnlig eller grønngul. Han påpeker videre at det kan være en gjengivelse av det LXX, altså Septuaginta, oversetter som rødbrun eller grå hestefarge hos Sakarja 1:8.<sup>51</sup>

Aune på sin side hevder at det dreier seg om en blek grønnaktig gråfarge som han mener er en farge som er en typisk likfarge, og som dermed gir assosiasjoner til døden.<sup>52</sup> Jeg har valgt å oversette χλωρός med grønngul da jeg synes dette blir mest forenelig med hva det er hesten representerer, nemlig døden. Jeg er derfor enig med Mosbech i hans oversettelse.

### ***2.3 Den greske tekstrekonstruksjonen som Nestle-Aland og jeg er enig om at blir mest korrekt historisk sett***

På grunnlag av de tekstkritiske overveielsene i forrige avsnitt mener jeg at den følgende teksten er den mest historisk korrekte rekonstruksjonen.

**6:1** Καὶ εἶδον ὅτε ἤνοιξεν τὸ ἀρνίον μίαν ἐκ τῶν ἑπτὰ σφραγίδων, καὶ ἤκουσα ἑνὸς ἐκ τῶν τεσσάρων ζώων λέγοντος ὡς φωνὴ βροντῆς· ἔρχου. **6:2** καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ ἵππος λευκός, καὶ ὁ καθήμενος ἐπ' αὐτὸν ἔχων τόξον καὶ ἐδόθη αὐτῷ στέφανος καὶ ἐξῆλθεν νικῶν καὶ ἵνα νικήσῃ. **6:3** Καὶ ὅτε ἤνοιξεν τὴν σφραγίδα τὴν δευτέραν, ἤκουσα τοῦ δευτέρου ζώου λέγοντος· ἔρχου. **6:4** καὶ ἐξῆλθεν ἄλλος ἵππος πυρρός, καὶ τῷ καθημένῳ ἐπ' αὐτὸν ἐδόθη αὐτῷ λαβεῖν τὴν

---

<sup>51</sup> Mosbech, *Sproglig fortolkning*, 65.

<sup>52</sup> Aune, *Revelation*, 382.

ειρήνην ἐκ τῆς γῆς καὶ ἵνα ἀλλήλους σφάζουσιν καὶ ἐδόθη αὐτῷ μάχαιρα μεγάλη. **6:5** Καὶ ὅτε ἤνοιξεν τὴν σφραγίδα τὴν τρίτην, ἤκουσα τοῦ τρίτου ζώου λέγοντος· ἔρχου. καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ ἵππος μέλας, καὶ ὁ καθήμενος ἐπ’ αὐτὸν ἔχων ζυγὸν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ. **6:6** καὶ ἤκουσα ὡς φωνὴν ἐν μέσῳ τῶν τεσσάρων ζώων λέγουσαν· χοῖνις σίτου δηναρίου καὶ τρεῖς χοίνικες κριθῶν δηναρίου, καὶ τὸ ἔλαιον καὶ τὸν οἶνον μὴ ἀδικήσης. **6:7** Καὶ ὅτε ἤνοιξεν τὴν σφραγίδα τὴν τετάρτην, ἤκουσα φωνὴν τοῦ τετάρτου ζώου λέγοντος· ἔρχου. **6:8** καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ ἵππος χλωρός, καὶ ὁ καθήμενος ἐπάνω αὐτοῦ ὄνομα αὐτῷ [ὁ] θάνατος, καὶ ὁ ἄδης ἠκολούθει μετ’ αὐτοῦ καὶ ἐδόθη αὐτοῖς ἐξουσία ἐπὶ τὸ τέταρτον τῆς γῆς ἀποκτεῖναι ἐν ῥομφαίᾳ καὶ ἐν λιμῷ καὶ ἐν θανάτῳ καὶ ὑπὸ τῶν θηρίων τῆς γῆς.

## **2.4 Sammendrag**

Jeg har i dette avsnittet sett på tekstkritikk og ulikheter innenfor de forskjellige lesetradisjonene, samt hva som underbygges av ulike tekstvitner. At det er ulike lesetradisjoner viser at teksten er instabil, og at det er usikkerhet rundt mange ord og fraser. Målet med denne gjennomgangen har vært å finne frem til hvordan den opprinnelige teksten kan ha sett ut, altså forsøke å gjenskape den historiske teksten. Jeg har derfor sett på tekstkritiske problemer ved hjelp av Metzger og Mosbech, og funnet ut at de stort sett belyser de samme problemstillingene. Det som hovedsakelig kommer frem gjennom studiet av tekstkritikken er at teksten ville sett annerledes ut i oppbygning og form dersom man følger enkelte andre lesetradisjoner.

Jeg er klar over at formålet med tekstkritikk ikke er å få frem en god oversettelse, men å forsøke å få frem teksten slik den sannsynligvis så ut historisk sett.

Jeg har brukt Mosbech og Aune som en hjelp til oversettelsesarbeidet, og begrunnet hvilke valg jeg har gjort i min oversettelse samt hvorfor. Jeg har konkludert med at jeg velger å følge Nestle-Alands rekonstruksjon av teksten. Basert på at de har arbeidet med å få frem en «originaltekst» gjennom sin eklektiske metode i arbeidet med tekstvitner og lesninger.

Jeg vil i neste avsnitt legge frem min oversettelse av teksten. Før oversettelsen vil jeg si litt om selve språket i Åpenbaringen, da dette er spesielt.

### 3. Språklige utfordringer og oversettelse

#### ***3.1 En snodig form for gresk eller et litterært kunstverk?***

David Bentley Hart hevder at gresken som er brukt i Åpenbaringen er hva han omtaler som dårlig. Det var vanlig praksis i skriftlig koine gresk å utelate verb i predikatkonstruksjoner, samt at bindeord ofte også ble utelatt. Dette har ført til at språket her blir hva han omtaler som et «grammatisk vrak.»<sup>53</sup> Bentley Hart påpeker videre at forfatteren av Åpenbaringen verken utfører gode retoriske grep, eller bidrar med store litterære prestasjoner. Han mener at den i beste fall kan anses som skrevet av en person som forsøker å kommunisere noe vedkommende har sett, eller hørt i form av visjoner. Og at dette ikke bærer preg av god formulering.<sup>54</sup>

Adela Yarbro Collins skriver at Åpenbaringen er ikke bare en artefakt fra en bestemt tid og sted, eller et historisk dokument. Den er også et litterært skaperverk som er preget av en kunstnerisk form for skjønnhet og kraft. Hvordan den litterære formen påvirket datidens leser og tilhører kan best forstås på bakgrunn av den historiske konteksten.<sup>55</sup> Åpenbaringen håndterer på en dyktig måte tilhørernes tanker, holdninger og følelser ved å bruke symboler og et narrativt plot som inviterer dem med til en fantasifull deltakelse. Det er nettopp denne kombinasjonen av symbolbruk og et kunstnerisk plot som er selve nøkkelen til makten i den apokalyptiske retorikken.<sup>56</sup> Yarbro Collins og Bentley Hart har dermed ikke den samme oppfatning av språket i Åpenbaringen.

Jeg forstår begge sine synspunkter. Gresken var vanskelig å oversette da den som Bentley Hart skriver, fremstår som syntaktisk problematisk og mangelfull. Samtidig forstår jeg hva Yarbro Collins mener med sin beskrivelse. Åpenbaringen er fylt med symboler og metaforer, noe som gjør den vakker. De retoriske grepene er å finne nettopp gjennom dette, og måten forfatteren henvender seg til sitt publikum på. Årsaken til de ulike synspunktene her tror jeg bunner i en ulik tilnærming til teksten. Yarbro Collins er opptatt av den historiske konteksten og resepsjonen, mens Bentley Hart fokuserer på språket med en grammatisk tilnærming.

---

<sup>53</sup> Bentley Hart, *The New Testament*, xviii.

<sup>54</sup> Bentley Hart, *The New Testament*, xxii.

<sup>55</sup> Yarbro Collins, *Crisis & Catharsis*, 21.

<sup>56</sup> Yarbro Collins, *Crisis & Catharsis*, 145.

Jeg har som nevnt valgt en idiomatisk oversettelse hvor jeg vil forsøke å oversette mest mulig korrekt i forhold til norsk grammatikk.

### 3.2 *Min oversettelse*

6:1 Og jeg så da lammet brøt det ene av de syv seglene, og jeg hørte en av(de)<sup>57</sup> fire livsvesener rope som med en tordenrøst<sup>58</sup>: «Kom!» 6:2 Og jeg så, og se! (En) hvit hest, og han som satt på den hadde en bue, og han ble gitt en seierskrans, og han dro seirende ut i den hensikt å seire. 6:3 Og når han brøt (det) andre seglet hørte jeg (det) andre livsvesenets si: «Kom!» 6:4 Og det kom enda en hest, (en) ildrød<sup>59</sup>, og han som satt på den, han ble gitt å ta freden bort fra jorden. Og for at andre de skulle slakte ned<sup>60</sup>, og han ble gitt (et) stort sverd. 6:5 Og da han brøt (det) tredje seglet hørte jeg (det) tredje livsvesenet si: «Kom!» Og jeg så, og se! (En) svart hest, og han som satt på den hadde i hånden en vekt. 6:6 Og jeg hørte som (en) stemme i midten (av) de fire livsvesenene som sa: «En liter<sup>61</sup> hvete, en denar og tre liter byggkorn (en) denar, (og) olivenoljen og vinen (må) du ikke skade». 6:7 Og da han åpnet (det) fjerde seglet hørte jeg (det) fjerde livsvesenets stemme si: «Kom!» 6:8 Og jeg så, og se! (En) grønn gul hest, og han som satt på den, hans navn var Døden, og Hades fulgte etter han og det ble gitt han makt over (en) fjerdedel av jorden til å drepe med sverd og med hungersnød, og med død, og ved hjelp av jordens ville dyr.

### 3.3 *Sammendrag*

Først i dette avsnittet har jeg belyst at gresken som benyttes i denne teksten er spesiell. Poenget med dette er å vise hvorfor det er vanskelig å få til en god idiomatisk oversettelse. Jeg har

---

<sup>57</sup> Alt som står i parentes er mine egne tillegg for å få en bedre flyt i språket i oversettelsen.

<sup>58</sup> Jeg har her valgt å forholde meg til Mosbech sin oversettelse når det gjelder frasen «som med en tordenrøst». Det kan også oversettes som «med en røst som torden».

<sup>59</sup> Enkelte tekstvitner har her brukt «ildhest» som mest sannsynlig bunner i en haplografi. Siden jeg har valgt å følge den Bysantinske lesetradisjonen oversetter jeg det med «ildrød».

<sup>60</sup> Den første delen av denne setningen synes ikke idiomatisk korrekt, det er dog dette som står i den greske teksten. I de fleste oversettelse finner vi «slakte hverandre ned», men ut ifra den greske teksten blir det uklart hvem de skal slakte ned. Dette synes som et godt eksempel på den spesielle gresken vi finner i Åpenbaringen.

<sup>61</sup> Begrepet «liter» blir ikke korrekt for det står egentlig «hulmål for korn» når jeg konfererer Ulrichsens ordbok. Dette gir liten mening i en idiomatisk oversettelse slik at jeg velger å bruke «liter» siden det handler om et målebegrep.



kommet frem til den oversettelsen jeg har gjort ved å konferere Mosbech, Metzger og Aune i foregående avsnitt. Vi har ikke alltid vært enig. Der hvor jeg har hatt en annen oppfatning av hvordan teksten bør oversettes så har jeg begrunnet dette. Jeg har problematisert de ordene og frasene som kan oversettes på ulike måter. Både Mosbech, Aune og jeg synes dog å være enig i at gresken som benyttes i denne teksten er tidvis vanskelig å oversette da den har merkelige grammatikalske og syntaktiske fraser. Jeg har likevel valgt en idiomatisk oversettelse hvor jeg har forsøkt å formulere grammatikalsk riktige og meningsbærende setninger på norsk.

## 4. Krigshesten

### 4.1 Krigshestens rolle

Cantrell skriver at ifølge den romerske historikeren Aelianus (170-230 AD.) så trente den persiske hæren hestene sine til å trække i hjel fiendene.<sup>62</sup> Claudius Aelianus omtaler i sin bok «Die Tanzenden Pferde von Sybaris» under overskriften «Die Dressur der Persischen Kriegspferde.»<sup>63</sup> relativt utførlig om denne treningen av hestene. Krigshestene ble trent til å trække i hjel fiendene på slagmarken ved at perserne kastet halmdukker foran dem slik at de skulle bli vant til å både trække på lik, samt trække i hjel fienden.<sup>64</sup>

Cantrell bemerker dog at Aelianus hadde ord på seg for å være en historiker som likte å underholde publikummet sitt mer enn å ivareta de korrekte historiske fakta. Likevel understreker hun at det er et uomtvistelig faktum at mennesker som blir tråkket i hjel på slagmarken underbygges både av litterære kilder og kunst. Det var derfor på denne tiden velkjent at de fleste menneskene levde i angst for å bli trampet i hjel av hester.<sup>65</sup> Hester var store og truende dyr, og de representerte det militære, derfor skapte de allmenn frykt blant folk.

---

<sup>62</sup> Cantrell, *The Horsemen of Israel*, 31.

<sup>63</sup> Da *De Natura Animalisium* ikke lot seg oppdrive har jeg brukt en senere utgave som heter *Die Tanzenden Pferde von Sybaris*.

<sup>64</sup> Aelianus, *Die Tanzenden Pferde von Sybaris*, 188.

<sup>65</sup> Cantrell, *The horsemen of Israel*, 31.

Hester er intelligente og lettlærte, og når det kommer til det psykologiske aspektet så gjør størrelsen deres at de virker skremmende.<sup>66</sup> Hvorvidt alle hester er like smarte og lettlærte kan kanskje diskuteres, men det størrelsesmessige aspektet er en sannhet.

Bruken av krigshesten og dens evner på slagmarken er fremhevet under Punerkrigene som ble utkjempet mellom Roma og Kartago i perioden 264 BC til 146 BC.<sup>67</sup>

En rytter og hesten hans kan ha en skremmende effekt på en person til fots. I Gallerkrigen<sup>68</sup> sendte Gaius Julius Caesar kavaleriet foran infanteriet for å sjokkere og skremme motparten. Det romerske kavaleriet sloss, forfulgte fiendene og slaktet dem ned. Hester, spesielt hingster, kan bli ekstremt aggressive når de er oppjaget og fulle av adrenalin. De vil da rette aggresjonen mot den de jager. Ofrene ble dermed ikke bare utsatt for rytteren sine våpen, men også hestens angrep med tennene.<sup>69</sup>

Hestene ble oppjaget og temperamentsfulle av å løpe sammen med andre hester. Dette gjorde at de ble mer aggressive og mindre skremt av våpen og farer på slagmarken. Det kan sammenliknes med når hester slåss. De biter og sparker hverandre, og de overser smerten til den ene har klart å jage den andre vekk. På samme måte var det med krigshestene på slagmarken. Hestene var oppjaget, og med et så høyt adrenalinnivå at de ikke merket smerte. Denne voldsomme og nådeløse adferden kunne en dyktig rytter utnytte i krigen, samtidig som det beskyttet både han og hesten. Det var særlig aggressive hingster som var populære, men også hopper med temperament var attraktive krigshester.<sup>70</sup>

Historikeren Josefus forteller utfyllende om hvordan det romerske kavaleriet jaget og drepte skadde fiender. Fortellingene hans sier noe om samspillet mellom hest og rytter, og hvor godt trent krigshestene var til sitt formål. Eksempelvis forteller han om en episode ved Oliven-berget hvor jødene angrep romerne. Hvordan en rytter forfulgte de flyktende jødene ved at han jaget dem i full galopp. Han grep deretter fatt i en av dem som han så fraktet med seg med et grep

---

<sup>66</sup> Hyland, *EQUUS*, 66.

<sup>67</sup> Hyland, *EQUUS*, 173.

<sup>68</sup> År 58-50 BC.

<sup>69</sup> Hyland, *EQUUS*, 166.

<sup>70</sup> Hyland, *EQUUS*, 167-169.

om ankelen, og overbrakte han til Caesar.<sup>71</sup> Dette sier noe om både effektiviteten og brutaliteten hos kavaleriet, og gir en indikasjon på hva folk assosierte med galopperende hester.

Eksempler fra kunsten er blant annet et relieff som viser romerske ryttere fra kavaleriet som lar hestene trække i hjel fiender i et utsnitt av The Antonine Wall by the Second Legion, Bridgness, Scotland. Det finnes også et relieff som viser en scene fra slaget ved Pydna år 168 BC som fremstiller krigshester som tramper over fiender på Aemilius Pallus monumentet i Delfi.<sup>72</sup>

Også innen gravkunsten finnes slike motiver. Et relieff på en gravstein datert til det 1. århundret AD over en romersk soldat bekrefter dette. Motivet viser en krigshest som med det ene forbeinet holder fiendens hode nede mens rytteren gjør seg klar til å drepe han med spydet.<sup>73</sup>

Fra det 3. århundret AD finnes en utskåret gravstein som viser en krigshest med rytter som galopperer over et menneske liggende nede.<sup>74</sup>

Tidsperioden Cantrell skriver om befinner seg flere århundrer før den aktuelle tidsepoken jeg tar for meg i denne oppgaven. Man kan likevel se en linje videre av denne bruken av krigshester gjennom århundrene. Historiske referanser, kunstverk og gravkunsten nevnt ovenfor gir bevis for dette. Gjennom disse historiske referansene kan vi se at krigshesten bevarer sin posisjon som fryktinngytende «våpen» gjennom århundrene.

På grunnlag av dette tror jeg derfor at perikopen 6:1-8 i Åpenbaringen kan fortolkes som at det er selve hestene som utgjør trusselen. Det er hestene som er selve døden og destruksjonen, mens fargene deres symboliserer hvilke farer som er i vente. På bakgrunn av dette hevder jeg at dette er en alternativ fortolkning av denne perikopen basert på historiske fakta rundt krigshestenes funksjon i antikken. Pelsfargene blir en form for fargekoding til datidens tilhørere og lesere, ved at de aktuelle fargene er brukt helt bevisst av forfatteren for å vekke de rette assosiasjonene hos datidens tilhørere.

---

<sup>71</sup> Sitert fra Hyland, *EQUUS*, 167.

<sup>72</sup> Hyland, *EQUUS, The Horse in the Roman World*, kapittel 11 s. 145-156, bilde nr. 20 og 21. (Sidene med bilder er ikke nummererte.)

<sup>73</sup> Dixon and Southern, *The Roman Cavalry*, Bilag kapittel 5, bilde nr. 3. (Bilagene i denne boken er uten sidetall.)

<sup>74</sup> Dixon and Southern, *The Roman Cavalry*, Bilag kapittel 5, bilde nr. 4. (Bilagene i denne boken er uten sidetall.)

Rytterne blir slik jeg forstår det dermed en form for utfyllende attributter som illusjonsmessig forsterker hestenes funksjon ut i fra det vi kan kalle fargekoden.

## **4.2 Sammendrag**

Jeg har i dette avsnittet sett på krigshestens rolle, og bruken av den i krigen gjennom de tidlige århundrene. Den militære bruken av hesten danner grunnlaget for hvorfor menneskene på den aktuelle tiden fryktet hestene. De ble assosiert med krig og død.

## **5. Hestene hos Johannes**

### **5.1 En gjennomgang av de fire hestene og deres farger**

Jeg vil i dette avsnittet se på hvordan hestene og fargene kan ha blitt fortolket ut i fra datidens kontekst og fargeforståelse.

#### ***Den hvite hesten***

I Åpenbaringen 6:1-8 kommer den hvite hesten først og den har en rytter som seirende drar ut for å seire. Dersom man knytter dette opp mot kunnskapen om parterne som var gode bueskyttere og deres hellige hvite hester, blir assosiasjonen krig og sier.

Rytterens attributter seierskransen og buen underbygger dette. Seierskransen var et kjent vinnersymbol i antikken. Buen gir assosiasjoner til parterne. Dette underbygges på mange måter som tidligere nevnt av Witherington sin fremstilling basert på romernes frykt for parterne. De som på sin side hadde blitt erobret av romerne så frem til en slik invasjon da de håpet at dette kunne bidra til å gi dem friheten tilbake.<sup>75</sup>

De jødiske pseudoepigrafiske skriftene som i eksempelvis 1. Enok 56:5-7<sup>76</sup> hvor man finner forventningen om at nettopp parterne vil være en del av den eskatologiske krigen mot Roma bidrar til denne forståelsen. Hestene vil da være sentrale som krigshester under den aktuelle tidens krigføring. I følge 1. Enoks bok 56:5-7 vil det finne sted et angrep fra parterne, men de rettfærdiges by vil være en snublestein for hestene deres. På denne måten får den hvite hesten

---

<sup>75</sup> Yarbrow Collins, *The Apocalypse*, 44-45.

<sup>76</sup> Charlesworth, *The Old Testament Pseudepigrapha*, 39.

en litt tvetydig betydning i og med at den da vil representere både krig og frigjøring avhengig av de ulike gruppens etnisitet og politiske situasjon.

### ***Den røde hesten***

Dersom man ser på en historisk forståelse av fargen rød så har den vært knyttet til både Sakarjas hester i 1:8-10 og 6:1-8, samt kroppsflekker som indikerte spedalskhet. Videre har rødfargen blitt assosiert med røde krigsskjold og røde klær knyttet til eskatologiske herskere i Det gamle testamentet. Når det kommer til bruken av fargen rød i Det nye testamentet er bruken her ofte knyttet til betegnelser som ildrød. Rødfargen kobles både til den røde hesten i Åpenbaringen 6:4 og dragen i 12:3.<sup>77</sup> Rødt blir dermed en farge som betegner både krig, fare og det demoniske. Den kan indikere både blodsutgytelse og ild. Rødt blir en farge som vekker redsel og et signal om fare som et psykologisk aspekt. Den røde krigshesten må derfor ha fremstått som ekstremt skremmende.

Dersom vi ser på den mytologiske betydningen av rødfargen så knyttes den ofte til ild, og ilden var et hellig samt gudommelig element.<sup>78</sup> Det kan virke forvirrende at rødfargen både kan knyttes til det gudommelige og hellige aspektet ved den gresk-romerske gudetroen, mens den i forhold til bibelske referanser knyttes til vold og drap. Hvorvidt dette skapte problemer i fortolkningen hos Johannes sine tilhørere kan vi bare spekulere i, men sverdet kan ha blitt lagt til som attributt hos rytteren for å understreke hestens funksjon.

Det finnes også en likhet med omtalen av en krig utløst av parterne i 1. Enok 56:7 angående hva den røde hesten representerer hos Johannes. Hos 1. Enok 56:7 omtales også hvordan menneskene skal slakte hverandre ned.<sup>79</sup>

### ***Den svarte hesten***

Tidligere kulturer hadde en annen bevissthet rundt nyansene i fargen svart enn det vi nå har. Når det kommer til Bibelen så er fargen svart assosiert med det onde og de som utfører onde gjerninger, det er fargen til kaos, natten og døden, samt gudommelig ondskap. Mørket blir assosiert med ondskap, utroskap, straff og lidelse. Spesielt i Det nye testamentet blir Kristus

---

<sup>77</sup> *The Interpretator's Dictionary of The Bible*, s.v. "Red", 18.

<sup>78</sup> Pastoureau, *Black, The History of a color*, 32.

<sup>79</sup> Charlesworth, *The old Testament Pseudepigrapha*, 39.

som representerer lyset en motsats til det mørke og «mørkets prins». Svart fremstår som fargen til Satan, synd og død.<sup>80</sup>

De tidlig kristustroende assosierte helvete med svart og rødt, de to fargene som ble forbundet med Djevelen gjennom ild og mørke. Den svarte fargen sto for det dystre og fortapelsen. I den gresk-romerske mytologien og underverdenen var alt svart og frossent, og den var beliggende i nærheten av nattens rike. Den trehodede hunden Kerberos vokter inngangen til underverdenen hvor sjelene ble sendt enten til lyset eller mørket. Tartaros var den verste delen, den dypeste og mørkeste omgitt av svovelsjøer.<sup>81</sup>

På grunnlag av denne fargeforståelsen og disse assosiasjonene er det rimelig å anta at den svarte hesten gav skremmende assosiasjoner i forhold til død og fortapelse. Når rytteren i tillegg holder en skålvekt i hånden, og visjonen inneholder en audition om økte kornpriser så underbygger dette det varslet om død som pelsfargen gir. Den blir et varsel om død og en forestående sultkatastrofe.

### ***Den gulgrønne hesten***

Den fjerde og grønngrule hesten har en personifisering av Døden som rytter. Fargen gir assosiasjoner til både frykt og likfarge. Hos Homer som man kan anta var kjent for samtidens publikum, brukes fargertermen *χλωρός* ofte for å beskrive skremte mennesker, eller frykten i seg selv. Uttrykket brukes eksempelvis to ganger i *Illiaden*<sup>82</sup> hvor det beskrives at frykten er grunnen til at de blir *χλωροί*. Ellers i Homers verker finner vi at det er frykten som griper mennesket og gjør dem *χλωρός*. Farge termen *χλωρός* blir også brukt innenfor tragedien til å beskrive frykt eksempelvis hos Aeschylus i verket *Supplices*<sup>83</sup> når koret beskriver reaksjonen til de som har sett Io i dyreskikkelse. I det sistnevnte tilfellet rammer frykten indre organer som hjerte eller lever og ikke ansiktet.<sup>84</sup>

Dersom denne fargen hos datidens publikum ble assosiert med en beskrivelse av både indere og ytre frykt, samt fargen på lik i begynnelsen av forråtnelsesprosessen er det ikke rart at denne hesten skapte frykt. Den må på mange måter ha blitt en personifisering av selve fryktbegrepet

---

<sup>80</sup> Pastoureau, *Black, The History of a color*, 27-30.

<sup>81</sup> Pastoureau, *Black, The History of a color*, 32-33.

<sup>82</sup> Sitert fra Irwin, *Colour Terms in Greek Poetry*, 62.

<sup>83</sup> Sitert fra Irwin, *Colour Terms in Greek Poetry*, 62.

<sup>84</sup> Irwin, *Colour Terms in Greek Poetry*, 62.

med denne pelsfargen. Siden den har Hades i sitt følge knyttes den også til det mytologiske og dødsrikets hersker. Slik sett blir den fjerde hesten knyttet til døden på hele fire måter, gjennom fargen, ved at den er en krigshest, den har Døden som rytter og Hades i sitt følge.

Denne fjerde hesten kan sees som en allusjon til de fjerde hestene som trekker vogner i Sakarja 6:3 og 6:7, de beskrives som flekkete og ujevne i fargen<sup>85</sup> men Johannes tilpasser her fargen i stedet for å bruke samme farge som Sakarja for å gi de rette assosiasjonene til sykdom, frykt og død.<sup>86</sup>

## **5.2 Sammendrag**

Jeg har i dette avsnittet sett på fargeforståelsen og hestene basert på tilblivelseskonteksten. Målet med dette har vært å forsøke å forstå hvilke assosiasjoner hester med disse fargene vakte i Johannes sin samtid, altså den kontekstuelle forståelsen. Basert på det jeg har funnet ut om den hvite og den røde hesten fastslår jeg at begge disse hestene representerer krig. Den svarte og den gulgrønne hesten kan begge knyttes til død. Spørsmålet blir hvorvidt Sakarjas hester kan ha inspirert Johannes?

Jeg vil derfor i det neste avsnittet vil jeg se på relasjonen mellom Sakarja 1:8-10, 6:1-8 og åpenbaringen 6:1-8. Jeg vil starte med en beskrivelse av de utvalgte perikopene hos Sakarja.

# 6. Relasjonen mellom Sakarja og Åpenbaringsboken

## **6.1 Beskrivelse av Sakarja 1:8-10 og 6:1-8 med en kontekstuell fargeanalyse og betydningen av hester.**

Sakarja skriver i vers 1:8<sup>87</sup> «Om natten så jeg en mann som kom på en rød hest. Den ble stående blant myrtetrærne i dalsøkket. Bak han var det hester: Røde, flekkete<sup>88</sup> og hvite.»<sup>89</sup>

---

<sup>85</sup> Med ujevn farge menes eksempelvis hvite sokker, flekker eller andre mønstre.

<sup>86</sup> Aune, *Revelation 6-16*, 401.

<sup>87</sup> Det er kun i 1:8 fargene og antallet av hestene nevnes, resten av perikopen forklarer hestenes funksjon. Jeg har derfor kun valgt å gjengi det som omhandler antall og farger.

<sup>88</sup> I Bibelen-Guds ord, Studieutgave, er fargen på denne hesten beskrevet som rødbrun. Siden dette ikke medfører riktighet har jeg korrigert fargen i samsvar med Meyers og Meyers kommentar. Årsaken er at sammenlikningsgrunnlaget ellers blir feil i mitt videre arbeide.

<sup>89</sup> Bibelen-Guds ord, Studieutgave, Sakarja 1:8.

Når det gjelder rekkefølgen på hestene hos Sakarja i dette verset kommer den røde hesten først, deretter følger flekkete og hvite. Hestene er også her i flertall, men det nevnes ikke hvor mange det er. Kun den første hesten har en rytter og denne har ingen attributter.

I Sakarja 6:2-3<sup>90</sup> kan vi lese følgende om hestene og fargene «Foran den første vognen var det røde hester, foran den andre vognen svarte hester, foran den tredje vognen hvite hester og foran den fjerde vognen flekkete<sup>91</sup> hester, og de var sterke.»<sup>92</sup>

Også her kommer de røde hestene først, så følger svarte hester, deretter hvite og til slutt flekkete. Det er her uenigheter om fargen på hestene og de siste hestene omtales både som droplete, skimlete og flekkete.

Dette har ført til at både fargen på hestene i 1:8, samt antallet av dem har reist flere problemstillinger i kommentarlitteraturen. Blant annet problematiserer Carol L. Meyers og Eric M. Meyers at rød, droplete, flekkete og hvit er de fargene som hestene oppgis å ha. Dette stemmer dog ikke overens med den andre visjonen i Sakarja 6:1-8. Her beskrives det også at det er flere hester, men det oppgis ikke hvor mange foran hver vogn. Det vi får opplyst er at det er fire vogner. Dette blir i overenstemmelse med at hestene skal nå ut til alle de fire verdenshjørnene dersom de skal rekke over hele jorden.

Hestefargene rød, flekkete og hvit innebærer store utfordringer. Hvor mange hester og hestefarger er omtalt i disse visjonen? Den hebraiske teksten indikerer at det bare er tre ulike hester i 1:8. Dette kan synes underlig med tanke på at det i 6:2-3 er fire vogner, og at årsaken er at de til sammen skal nå ut over hele jorden. Vi vet dog ikke antallet av hester foran hver vogn, uansett blir det sentrale poenget at det er fire vogner på grunn av fire himmelretninger. Hestene i 6:1-8 betraktes som en videreføring av hestene i 1:8-10. Omfanget av hele verden blir vanligvis representert ved de fire verdenshjørnene.<sup>93</sup> Siden dette i ettertiden har fremstått som forvirrende så har eksempelvis William Mc Hardy fremsatt en teori om at denne

---

<sup>90</sup> Også her har jeg kun valgt å gjengi versene som beskriver hestefargene.

<sup>91</sup> Fargen oppgis i Bibelen-Guds ord, Studieutgave å være spraglete, men jeg forholder meg til Meyers og Meyers kommentar som hevder flekkete.

<sup>92</sup> Bibelen-Guds ord, Studieutgave, Sakarja 6:2-3.

<sup>93</sup> Meyers, Carol L. og Meyers Eric M. *Haggai, Zechariah 1-8*, 106.



problematikken kan ha oppstått på bakgrunn av feilaktige oversatte forkortelser. Han hevder også at det er mer sannsynlig at hestene har vært ensfarget og ikke flerfargede.<sup>94</sup>

Athalya Brenner hevder at når det gjelder fargene er noe av problemet at det kan ha blitt feil i teksten i forhold til hvordan de hebraiske ordene for de ulike fargene ble fortolket på den aktuelle tiden. Det er også snakk om ulike fargenyanser av eksempelvis rød. Derfor kan vi ikke kan være sikre på hvilke farger det egentlig var snakk om i utgangspunktet.<sup>95</sup>

Mc Hardy hevder at fargene på hestene kan ha vært rød, gul, svart og hvit i 1:8 siden det her kan dreie seg om en påvirkning fra Joel 2:4 som sammenlikner hester med gresshopper. Gresshoppene kan deles inn i fargene gul, rød, hvit og svart. Han begrunner dette med at visjonen skulle skildre fire vanlige hestefarger som samtidig skulle være i overenstemmelse med himmelretningene som de skulle streife i.<sup>96</sup>

Selv om det skulle være slik at hestene i visjonen i 1:8-10 bare har tre hestefarger utelukker ikke dette at det kan ha vært fire hester. Det kan ha vært tre hester bak rytteren på den røde hesten. Hestene i denne visjonen har streifet omkring på jorden i vers 1:10, at de er tre og ikke fire kan representere totalitet, siden tallet tre er et symbol for helhet i den semittiske tradisjonen. Slik sett er bruken av tre hestefarger, og tre hester som har som oppdrag å sjekke ut tilstanden i verden en mulig forklaring på problematikken i forhold til antallet.<sup>97</sup>

Når man ser på hestefargene i 1:8 kan rød og hvit ha vært inspirert av primærfargene i kulturlandskapet på denne årstiden som var måneden Shvat.<sup>98</sup> Dersom man tenker at de var på et hemmelig oppdrag fra Gud kan den flekkete hesten, dersom den var en blanding av rød og hvit, ha vært inspirert av de røde og hvite blomstene som preget landskapet på denne årstiden. Den ville dermed være lite synlig. Slik sett kan fargeinspirasjonen til disse hestene være hentet fra vegetasjonen.<sup>99</sup> Årsaken kan ha vært å formidle til publikum gjennom noe kjent at hestene skulle være skjult.

---

<sup>94</sup> Sitert fra Meyers, Carol L. og Meyers Eric M. *Haggai, Zechariah 1-8*, 112.

<sup>95</sup> Sitert fra Meyers, Carol L. og Meyers Eric M. *Haggai, Zechariah 1-8*, 107.

<sup>96</sup> Sitert fra Meyers, Carol L. og Meyers Eric M. *Haggai, Zechariah 1-8*, 112.

<sup>97</sup> Meyers, Carol L. og Meyers Eric M. *Haggai, Zechariah 1-8*, 112.

<sup>98</sup> November.

<sup>99</sup> Meyers, Carol L. og Meyers Eric M. *Haggai, Zechariah 1-8*, 113.

I den andre visjonen hos Sakarja 6:1-8 trekker hestene vogner og det finnes ingen ryttere. Det er her hester foran fire vogner, noe som samsvarer med de fire himmelretningene. Wilhelm Bousset knytter hestene og fargene i Sakarja 6:1-8 til de fire himmelretningene og de fire vindene.<sup>100</sup> Disse hestene blir sendt ut for at de til sammen skal dekke hele verden. Hestene i 1:8 synes å representere en gudommelig tilstedeværelse som i skjul holder øye med verden og representerer Guds allvitenhet. Vognene i 6:2-3 kan være symboler på Guds allmakt siden vogner ble assosiert med politisk suverenitet. Vogner var også assosiert med militæret og krig.<sup>101</sup> Det kommer i teksten ikke frem hvem som kjører vognene da kun hestene nevnes.

I 6:2-3 finner vi de fire hestefargene rød, svart, hvit og flekkete som hver drar ut i hver sin himmelretning. Dette symboliserer igjen Guds allmakt. Hestefargene er dog også i denne perikopen omstridt når det gjelder fargen på de fjerde hestene, og hvorfor disse benevnes som flekkete. Et sentralt poeng her er at mange fargertermer ennå ikke fantes. Det kan være en forklaring på hvorfor disse fjerde hestene ikke er ensfarget.<sup>102</sup>

## **6.2 Sammenlikning av Sakarja og Åpenbaringsboken 6:1-8**

Jeg vil her foreta en sammenlikning av likheter og ulikheter ved de utvalgte tekstene.

Sakarja 1:8 er en audisjon hvor Guds ord kommer til han, mens 6:1-8 er en visjon og en audisjon. Johannes 6:1-8 blir også både en visjon og en audisjon ved at hestene kalles frem i tillegg til stemmen som taler i vers 6:6.

Hestene hos Sakarja har ingen logisk rekkefølge, og det er uklart hvor mange det dreier seg om i 1:8. Antallet av hester i den første visjonen til Sakarja har det vært uenighet om. Det har ikke vært uenighet om antall hester i Johannes sin visjon da dette kommer klart frem.

Tallet fire er sentralt fordi hestene skal streife hele jorden, og dersom de drar ut i hver sin himmelretning vil de dekke en fjerdedel hver. Her kan fargene synes sentrale da de representerer himmelretninger, skjønt de flekkete da utgjør et problem siden det er uklart hvilken himmelretning det her dreier seg om.

---

<sup>100</sup> Bousset, *Die Offenbarung Johannis*, 264.

<sup>101</sup> Meyers, Carol L. og Meyers Eric M. *Haggai, Zechariah 1-8*, 317.

<sup>102</sup> Meyers, Carol L. og Meyers Eric M. *Haggai, Zechariah 1-8*, 321.

Meyers og Meyers påpeker at det i 1:8-10 kan ha vært tre hester siden dette tallet representerte totalitet, slik at de likevel kunne dekke hele jorden. Johannes bruker fire hester i sin tekst, dette kan ha vært en videreføring av bruken av hester og vogner hos Sakarja i 6:1-8 som drar ut i hver sin himmelretning. Hos Johannes finner man en gjentakelse ved at hestene ropes frem på samme måte, og de samme ordene yteres ved bruken av «Og se! Og jeg så». Hver hest ropes frem på samme måte fire ganger av fire himmelske vesener. Dette elementet finner vi ikke hos Sakarja. Vi finner dog himmelske vesener også her gjennom engelen som snakker med Sakarja i 1:9 og rytteren i myrtebusken som snakker i 1:10.

Det finnes ikke noe himmelsk vesen som forklarer visjonen til Johannes slik vi finner i begge tekstene til Sakarja. I Åpenbaringen blir tilhøreren eller leseren overlatt til å gjøre sin egen fortolkning.

Johannes sine hester synes å ha en annen funksjon enn hestene hos Sakarja, selv om et likhetstrekk er at de også til sammen skal dekke hele jorden. Hestene i Johannes visjon kommer i en logisk rekkefølge som vil si at de påfølgende hestene er en logisk konsekvens av hverandre. Dette er ikke tilfellet hos Sakarja. I 1:8-10 kommer det riktignok etter hverandre, men i 6:1-8 sendes de i hver sin himmelretning.

Hestene hos Sakarja har vært mye omdiskutert når det gjelder fargene i ettertiden. Dette er ikke tilfellet med hestene hos Johannes i like stor grad. Den fjerde hestens fargen har dog vært gjenstand for diskusjon angående hvorvidt den var gulblek, lysegrønn eller grønn gul. Den røde hesten har også som tidligere nevnt blitt omtalt som ildhest av enkelte tekstvitner, slik sett har det også her vært ulike oppfatninger av hvordan disse hestens farge skal forstås. Et fellestrekk er at dette synes å kunne i omdiskuterte fargebeteikninger under kopieringsarbeidet av tekstene.

Når det gjelder fargerekkefølgen på hestene hos Johannes så er den en annen enn den vi finner hos Sakarja. Det kan synes som om Johannes har endret den for å tilpasse til den logiske konsekvens rekkefølgen. Han har en bevisst fargebruk som symboliserer hestens oppdrag. Fargebruken hos Sakarja 1:8 henviser til det skjulte ved at rytteren i myrtebusken kommer om natten i ly av mørket, og i skjul av busken. Kanskje er det derfor rytteren er plassert på en rød hest, da denne var mindre synlig enn en hvit hest ville ha vært. Det kan være nærliggende å tenke at Johannes lot seg inspirere av denne bruken av hester som himmelske budbringere. Hans hester har flere likhetstrekk med Sakarjas ved at de også blir sendebud fra Gud, de skal nå ut over hele verden og fargene spiller en sentral rolle. Det kan synes som om Johannes har forsterket krigs og maktelementene ved hestene gjennom rytterne og deres attributter. Han har

sannsynligvis også tilpasset fargen på hestene basert på sin samtids fargeforståelse, og hvilken assosiasjoner de ulike fargene vakte. Slik sett kan det synes som om både han og Sakarja er opptatt av en kontekstuell fargeforståelse knyttet til hestenes funksjon.

Hestene med vognene hos Sakarja representerer med sine farger de ulike himmelretningene som de sende ut i. Dette er det enighet om både hos Meyers og Meyers<sup>103</sup>, og Bosset<sup>104</sup>, selv om det her oppstår et problem i forhold til fargen på de fjerde hestene. Fargen på disse hestene har gjennom tidene gitt skrivere problemer siden flekkete egentlig ikke er en farge, men et mønster.<sup>105</sup> Hos Johannes finnes ikke denne problematikken da han har gitt sin fjerde hest en annen farge.

Johannes sine hester sendes også ut for til sammen å dekke hele jorden, men det nevnes her ikke hvilken hest som sendes ut i hvilken himmelretning.

Selv om vogner og hester kan knyttes til krig har Johannes en mye mer voldelig fremstilling av sine hester og ryttere. Hans fremstilling er også mye mer detaljert. Bakgrunnen for dette kan være at han ønsker å formidle et annet budskap enn Sakarja slik at han derfor utdyper krigselementet ved å knytte hestene til seier, vold og død.

Den røde hesten kommer først hos Sakarja med rytteren i myrtebusken. Han kommer som en budbringer fra Gud. Fargen rød har her en helt annen funksjon enn det den har hos Johannes hvor den knyttes til vold og drap. Et likhetstrekk er likevel at hestene hos Johannes også er sendebud fra Gud siden Johannes visjoner er kommunisert til han direkte fra Gud.

Hestene virker for Gud på jorden hos Sakarja som et symbol på allvitenhet og allmakt ved at de patruljerer jorden. Hos Johannes har de form av at de representerer ulike plager som er straffedommer for verden. Likheten er at de alle på sin måte blir representanter for Gud. De er ute i gudommelig ærend. Man kan kanskje si at Johannes videreutvikler hestene sin oppgave som hos Sakarja er å overvåke tilstanden på jorden for Gud, til at de i hans tekst bringer ut Guds straffedommer til verden.

---

<sup>103</sup> Meyers, Carol L. og Meyers Eric M. *Haggai, Zechariah 1-8*, 320.

<sup>104</sup> Bousset, *Die Offenbarung Johannis*, 264.

<sup>105</sup> Meyers, Carol L. og Meyers Eric M. *Haggai, Zechariah 1-8*, 321.

### 6.3 Sammendrag

Etter å ha foretatt denne sammenlikningen finner jeg det mulig at Johannes kan ha hentet inspirasjon fra disse to tekstene hos Sakarja. Han har dog utdypet bruken av hester og farger gjennom et langt mer symbolsk og metaforiske språk, som også er fylt med allegorier. Her er det ingen audisjon som forklarer hvem rytterne er eller hva hestene betyr, vi har bare Johannes sin beskrivelse av visjonen med utseende til hester og ryttere, attributter, og hvilke oppdrag de drar ut for å utføre.

For å finne ut mer om hva som kan ha inspirert Johannes i sin bruk av hester og farger, vil jeg i neste avsnitt se på andre samtidige jødiske tekster som kan ha påvirket teksten hans.

## 7. Andre samtidige jødiske tekster i forhold til Åpenbaringen som omhandler hester og farger.

### ***7.1 En beskrivelse av hvilke jødiske tekster som omhandler hester og farger med hovedfokus på 1. Enok «Animal Apocalypse», og fargenes kontekstuelle betydning***

Når det gjelder andre samtidige jødiske tekster har jeg sett på Pseudoepigrafene. Her har 1. Enoks bok skilt seg ut ved at den omtaler hester i 1:56-7.<sup>106</sup> Hvor hester nevnes i forbindelse med parterne. Jeg har omtalt dette tidligere i oppgaven. Her omtales ikke fargene til hestene. I 1. Enoks bok 85-90 finner vi Dyreapokalypsen, her omtales farger, men det finnes ingen hester blant disse dyrene.

De Sibelinske Oraklene omtaler i bok II den Trojanske hesten som en «wooden deceit».<sup>107</sup> Dette er den eneste referansen jeg kan finne til hest i denne beskrivelsen av den Trojanske krigen. Det finnes her ingen fargebenevnelse.

---

<sup>106</sup> Charlesworth, *The old Testament Pseudepigrapha*, 39.

<sup>107</sup> Charlesworth, *The old Testament Pseudepigrapha*, 437.

I 3. Baruch 6:2 er det beskrevet en vogn trukket av fire flammende hester som forklares med at de er bevingede engler.<sup>108</sup> Heller ikke her nevnes det noe om farger. Flammende kan forstås både som ild og strålende.

Ingen av tekstene jeg har undersøkt i den pseudoepigrafiske litteraturen inneholder mer en sporadiske referanser til hester. Ingen av disse tekstene inneholder fargebeskrivelser av hester. Det blir derfor mest nærliggende å tenke at Dyreapokalypsen er den kilden som Johannes kan ha hentet inspirasjon fra. 1. Enok befinner seg også innenfor den aktuelle tidsperioden som jeg tar for meg i denne oppgaven ved en tilblivelse datert til 2. århundret BC- 1. århundret AD.<sup>109</sup>

Dyreapokalypsen strekker seg fra 1. Enok 85-90. Det er en allegorisk historie som handler om okser, kuer og sauer, skjønt det er egentlig ikke dyrene den handler om i det hele tatt. De representerer noe utenfor teksten. Dyreapokalypsen fungerer nesten som en gåte man må løse for å forstå innholdet.<sup>110</sup> Jeg har valgt å fokusere hovedsakelig på 85:1-10 og 90:37-39 siden det er her fargene på kyrene og rekkefølgen blir mest fremtredende. I de andre kapitlene, som jeg kort nevner, kommer det mange andre dyr inn i historien sammen med kveget. Dette blir ikke så relevant for min sammenlikning, siden det er fargebruken som blir det essensielle. For å fremme historiens helhet nevner jeg dem likevel kort.

For å forstå hvorfor denne teksten kan ha vært en mulig kilde til inspirasjon for Johannes finner jeg det nødvendig å si litt om Dyreapokalypsens tilblivelseskontekst.

Den politiske settingen som Dyreapokalypsen ble skrevet i finner sted i forbindelse med det store splittende politiske problemet i forhold til Makkabeeropprøret og helleniseringen. Alle jøder opplevde på denne tiden en påvirkning fra Hellenismen.<sup>111</sup> Avskaffelsen av Judea som jødisk tempelstat og etableringen av en ny grunnlov i gresk stil var i strid med Moseloven. I tillegg oppsto en ny ikke-jødisk kult. Opptakten til denne kulten og etableringen av et gymnasium i Jerusalem, i tillegg til at andre greske skikker som ble innført også var et brudd på Moseloven bidro til denne splittelsen.<sup>112</sup> På grunnlag av dette kan man få en forståelse for

---

<sup>108</sup> Charlesworth, *The old Testament Pseudepigrapha*, 668.

<sup>109</sup> Charlesworth, *The old Testament Pseudepigrapha*, 5.

<sup>110</sup> Tiller, *A Commentary on the Animal Apocalypse of 1 Enoch*, 22.

<sup>111</sup> Tiller, *A Commentary on the Animal Apocalypse of 1 Enoch*, 102.

<sup>112</sup> Sitert fra Tiller, *A Commentary on the Animal Apocalypse of 1 Enoch*, 102.

handlingen og symbolbruken i Dyreapokalypsen. Kort fortalt representere dyrene hos Enok historiske bibelske personer og etniske grupper.

Dyreapokalypsen befinner seg i den fjerde delen av Enoks bok *Book of Dreams* og ble skrevet under Makkabeeropprøret i år 164 BC etter slaget ved Bethsur. Sjangermessig er den narrativ, og handler om en drøm Enok hadde som han så forteller til sin sønn Metushelah. Drømmen visualiserer hele menneskehetens historie fra tidens morgen til forfatterens samtid. Han tror at denne tiden vil ende med en eskatologisk hendelse og gudsrikets komme. De historiske hendelsene i drømmen blir symbolisert gjennom dyr. Bruken av drøm og dyresymboler har likhetstrekk med Daniel 7 og 8:10-12. Daniels drømmer blir alltid fulgt av en «peshet» som er en fortolkende kommentar, noe Dyreapokalypsen mangler. Karakterene her kan identifiseres ut ifra Bibelens bøker og historiske hendelser som de vi finner i Genesis og Exodus, samt også en tidligere tradisjon hos Enok som vi gjenfinner i *Book of Watchers*. Dyreapokalypsen forteller bare om de hendelsene som forfatteren anser som viktige.<sup>113</sup>

I 1. Enoks bok 85:1-10 beskrives det at en hvit okse kommer frem fra jorden. Så følger en kvige og sammen med henne kommer to oksekalver hvorav den ene er svart<sup>114</sup> og den andre rød. Videre stanger den svarte oksekalven den røde og fordriver den. Den svarte oksekalven vokser deretter til og blir far til mange okser som er lik den selv. Kvigen den fikk kalvene med leter etter den røde oxen, men kan ikke finne den. Hun sørger over den med stor sorg mens hun leter. Da kommer den første hvite oxen til henne, og roer henne ned slik at hun slutter å sørge. Etter dette føder hun to hvite kalver, samt flere i andre farger. Hun får mange kalver, og blant disse er det også svarte kviger. Den hvite oxen vokser, og blir så far til mange hvite kyr som ligner på han. Disse får så i sin tur enda flere hvite avkom.<sup>115</sup>

Nye symboler indikerer starten på en ny periode i Dyreapokalypsen. Den første perioden i menneskehetens historie er representert ved kvegsymbolikk. Adam og Eva samt deres barn opptrer her som okser og kuer. Fargene til dyrene representerer de ulike menneskene sin karakter, eksempelvis så representerer hvite okser og kuer de som er utvalgt slik som Adam.

---

<sup>113</sup> Frölich, "The symbolical language of the Animal Apocalypse of Enoch", 629-630.

<sup>114</sup> Denne oksekalven benevnes i Charlesworth sin oversettelse som mørk, han bruker ikke svart. I Furulis *Enoks bok* brukes betegnelsen svart. Siden det i nesten alle tekstene synes å være en uenighet om fargebruken på dyr velger jeg her å forholde meg til at det er en svart okse. Jeg er klar over at Charlesworth sin oversettelse nok er mer korrekt, men for å lette sammenlikningsgrunnlaget velger jeg å omtale den mørke oxen som svart. Jeg har ikke mulighet til å konfrontere rekonstruksjonen av den opprinnelige teksten da denne er på arameisk.

<sup>115</sup> Charlesworth, *The old Testament Pseudepigrapha*, 63.

Mennesker som blir betraktet som syndere slik som Kain og hans etterkommere er symbolisert gjennom svarte okser og kuer. Røde okser representerer Abel og Ham, Noas andre sønn. Fargen rød har her en nøytral betydning, og karakterer med denne fargen har en uvesentlig rolle i narrative.<sup>116</sup>

I historien om falne engler i 1. Enok 6 symboliseres englene, både de gode og onde, gjennom stjerner. Kvinnene som de får barn med har form av svarte kuer og barna deres er representert ved ville dyr. Dette markerer starten på en ny periode i menneskenes historie. Israels forfedre som Noa, Shem, Abraham og Isak fremstilles som hvite okser. Synderne, hvilket vil si barna til englene og kvinnene som i sin tur representerer fremmede folkeslag som ikke tilhører Israel, er fremstilt som ville dyr.<sup>117</sup> Dette er eksempelvis barna til Ham, og Abrahams sønn Ismael.<sup>118</sup>

Den tredje historiske perioden er karakterisert ved bruken av sauer som symboler. Denne perioden begynner med Jakob og hans tolv sønner, forfedrene til Israels stammer. De utvalgte er karakterisert enten ved fargen hvit eller ved størrelse. Eksempelvis fremstilles Moses som en stor sauebukk. David gjennom et lam som vokser seg til en sauebukk, og Gud refereres til som «Sauenes Herre».<sup>119</sup>

Den fjerde historiske perioden som omtales kjennetegnes av sauer og gjeterne. Her representerer sauene israelsfolket og gjeterne deres ledere som er valgt ut av Gud. Gjeterens periode er igjen delt inn i fire underperioder som ender med den messianske tidsalderen og dom. Her fremstilles Messias som en hvit okse og sauene blir til hvite okser og kyr.<sup>120</sup>

I kapittel 90:37-39 blir det igjen født en hvit okse med store horn som alle de andre dyrene fryktet, men samtidig tilba. Enok skriver at han fortsatte å se til alle slektene deres ble forvandlet og ble til snøhvite kyr. Den første blant dem forvandlet seg, og ble til et stort dyr med store svarte horn på hodet. «Sauenes Herre» gledet seg over dette og over alle kyrne.<sup>121</sup>

Oppsummert kan man si at fargebruken i Dyreapokalypsen sier noe om karakterens egenskaper og rolle. Hvite dyr er de utvalgte, mens synderne beskrives som svarte. Rødfargen beskriver

---

<sup>116</sup> Frölich, "The symbolical language of the Animal Apocalypse of Enoch", 630.

<sup>117</sup> Disse barna benevnes også «Giants» som i den greske mytologien refererer til kjemper. Slik at her kommer et element fra mytologien inn i fortellingen.

<sup>118</sup> Frölich, "The symbolical language of the Animal Apocalypse of Enoch", 630.

<sup>119</sup> Frölich, "The symbolical language of the Animal Apocalypse of Enoch", 630.

<sup>120</sup> Frölich, "The symbolical language of the Animal Apocalypse of Enoch", 631.

<sup>121</sup> Charlesworth, *The old Testament Pseudepigrapha*, 71.



nøytrale individer som egentlig er uviktige for historiens gang. Det finnes i Dyreapokalypsen flere dyreslag, men ingen hester.

I neste avsnitt vil jeg sammenlikne Dyreapokalypsen og dens bruk av farger, samt fravær av hester med min utvalgte perikope fra Åpenbaringen.

## **7.2 Sammenlikning av 1. Enok «Animal Apocalypse» og Åpenbaringen 6:1-8**

I likhet med Johannes sin tekst er Dyreapokalypsen en politisk tekst. Det kan synes som om Johannes har latt seg inspirere av symbolbruken hos Enok i tillegg til fargebruken.

I 1. Enoks bok 85:1-7 finner man de samme fargene som hos Johannes, selv om det her er okser og kviger som omtales og ikke hester. Når det kommer til rekkefølgen av farger beskrives hos Enok først en hvit okse, her er fargen sammenfallende med Johannes. Kvigen som kommer etter den hvite oxen hos Enok nevnes ikke med farge, kun ved kjønn. De to neste dyrene hos Enok er en svart og en rød oksekalv. Her nevnes den svarte før den røde, hos Johannes er det motsatt når det gjelder fargebruken. Deretter kommer en hvit okse som det avsluttende elementet på denne perikopen hos Enok. Dette bryter Johannes helt med da han avslutter med en gulgrønn hest. Hos Enok aner vi et messiansk komme, men hos Johannes blir døden det siste elementet.

Selve fargene og symbolikken blir annerledes i Johannes sin perikope enn det man finner hos Enok. Mens Enok på sin side avslutter visjonen om kyrene i kapitel 85:1-10 med en hvit okse som blir far til mange hvite kalver. Avslutter Johannes sin perikope med en personifisering av døden. Hos Enok fremstår kjønnene på kveget som sentralt, det poengteres ikke hos Johannes hvorvidt hestene er hopper eller hingster. Dette har sammenheng med at det er ulike historier som fortelles, hos Johannes vil hestenes kjønn være irrelevant. Hos Enok fortelles det om en historisk slektslinje hvor fargene og kjønnene blir sentrale.

De hvite oksene representerer patriarkene og de utvalgte hos Enok. De er de seirende og Guds utvalgte. Dette kan samsvare med at den første hesten som en representant for seier, men den bryter med at den er en representant for det hellige hos Johannes. Den sendes dog ut fra Gud som en budbringer og har slik sett en gudommelig tilknytning, men den representerer ut over dette ikke noe gudommelig. Det er i de to tekstene snakk om to ulike former for seier, og den hvite hesten hos Johannes kan derfor ikke sees som en allusjon til den hvite oxen hos Enok.

Når det kommer til Åpenbaringens røde hest så knyttes denne til krig og vold. Dette bryter med Enoks bruk av fargen rød, da han bruker den for å betegne individer som har vært ubetydelige i historiens gang. Rødfargen blir hos Enok betegnet som en nøytral farge. De som blir ansett som mindre viktige beskrives her med denne fargen, altså de som er på sidelinjen av historiens relevans.

Synderne blir hos Enok beskrevet med fargen svart, dette gir opphav til en negativ oppfatning av denne fargen som vi finner igjen hos Johannes gjennom den svarte hesten. Hos Johannes representerer den ikke syndere, den viser til matmangel. Skjønt dersom man tar rytterens attributt, vekten, med i betraktningen kan det her finnes en element av synd gjennom det å lure folk på pris gjennom veiingen av varene. Noe også Aune er inne på.<sup>122</sup>

Dyreapokalypsen har ingen gulgrønne dyr, og dyrene har her heller ikke samme funksjon som hos Johannes. Dyreapokalypsen formidler som nevnt en historisk linje og endringer ved hjelp av dyr, skifte av farge og dyrekarakterer. Derfor blir dyrenes kjønn og utvikling av betydning for Enoks tekst. Johannes bruker hester og farger på en annen måte for å formidle budskapet om den logiske rekkefølgen på plagene til sitt publikum.

Likhetstrekk at de begge bruker en narrativ fortellerstil med dyr som hovedkarakterer, samt at de begge benytter fargesymbolikk. Det allegoriske språket og symbolbruken er også et likhetstrekk. De bruker også begge retoriske virkemidler i teksten som allegori, metaforer og personifisering. Eksempelvis bruker Enok allegori når han omtaler personer i historien som kveg, mens Johannes fjerde rytter er en personifisering av døden. De bruker begge metaforer ved at de benytter språklige bilder i tekstene sine. Eksempler på dette blir fortellingen om dyrene hos Enok og hestene hos Johannes.

Hos Enok finner det sted en interaksjon mellom dyrene med de ulike fargene, mens hestene hos Johannes følger sin logiske rekkefølge. Det er ingen interaksjon mellom hestene. De ropes frem en og en og drar ut for å gjennomføre sine oppdrag. Likevel blir det en form for likhetstrekk ved at skifte av dyr og farger hos Enok markerer tidsskifter, akkurat som hestene til Johannes bringer ulike plager som en logisk konsekvens av hverandre. Slik sett markerer de også overganger.

---

<sup>122</sup> Aune, *Revelation*, 396.

Det at Enok bruker både farger, størrelse, kjønn og ulike dyrearter i sin apokalypse er også noe som skiller han fra Johannes. Hos Enok varierer også dyrene i størrelse for å vise hvor innflytelsesrike karakterene de representerer har vært. Johannes nevner ingenting om størrelsen på hestene i sin visjon, men det ligger underforstått at dette er store og skremmende dyr. Skremselselementet kommer tydelig frem hos Johannes fordi hans apokalypse omhandler en endetid. Enok formidler historiens gang og har ikke det samme fokuset med sin tekst. Selv om han nevner at alle dyrene både frykter og tilber den store hvite oxen med de svarte hornene i 90:38-39, og at Herren gleder seg.<sup>123</sup> I lys av Enoks historie må man kunne anse dette som en Kristus profeti.

Det finnes ingen forklarende kommentar på Enoks drømmevisjoner, noe som er et likhetstrekk med Johannes visjon.

### **7.3 Sammendrag**

Jeg har i dette avsnittet sammenliknet 1. Enoks Dyreapokalypse med min utvalgte perikope. Det finnes hos 1. Enok ingen bruk av hester, men han bruker farger på en måte som kan ha fungert som en inspirasjon for Johannes. Det kan ha gitt han ideen til den formen for fargekoding som han bruker på sine hester, selv om fargenes betydning er en annen i Enok sin tekst.

Endringer av dyrekarakter representerer overganger hos Enok. Johannes skifter ikke ut hestene med andre dyr. Han lar fargene symbolisere overgangene fra en fase til en annen, forsterket av rytterens attributter.

Fraværet av hester hos Enok er interessant. Kanskje kan det ha sammenheng med hesters rolle som sendebud fra Gud, og at dette i Dyreapokalypsen umuliggjorde hestens rolle i denne teksten? De kunne ikke være både sendebud og utvalgte karakterer. Eller kanskje krigselementet spiller inn? Hester kan ha vært for sterk forbundet med militærmakt.

Hester har også vært knyttet til gudene i den gresk-romerske mytologien, derfor vil jeg i neste avsnitt se på hestens rolle og betydning i denne sammenhengen.

---

<sup>123</sup> Charlesworth, *The old Testament Pseudepigrapha*, 71.

## 8. Gresk-romersk mytologi

### **8.1 Hvilke tekster i mytologien tar i bruk hester, og hvordan?**

Jeg vil her se på den gresk-romerske mytologien og beskrive bruken av hester og farger, samt hesters rolle. Da hesten ofte synes å underbygge evnene til den guden eller personifiseringen av et element som den fremstilles sammen med, vil jeg i dette avsnittet vise flere ulike fremstillinger. Hester medvirker også i heltehistorier og i krig. Det neste avsnittet preges derfor mer av utdrag fra historier, og beskrivelser av guder med hester for å vise hestens rolle. Årsaken til dette er at det gjennom en slik fremstilling sier noe mer om hestens rolle og fargesymbolikken enn et par utvalgte historier.

### **8.2 Beskrivelse av mytologiske tekster med hester**

Mytene ble regnet som allmennkunnskap, og mange av antikkens greske forfattere som Homer og Hesiod brukte mytisk materiale i sine verker. Det gjorde også de greske tragedie forfatterne som Aeschylus, Sofokles og Euripides. Romerske forfattere brukte også elementer fra mytene i sine verker, her er Livy, Vergil og Ovid sentrale for å nevne noen.<sup>124</sup> Det er på bakgrunn av dette svært sannsynlig at Johannes også bruke materiale herfra, og at hans publikum kjente mytene godt.

En interessant parallell til Johannes sine hester er å finne i Dio Chrysostom Or. 36.42-54.<sup>125</sup> Zevs<sup>126</sup> kjører her en vogn som blir trukket av fire himmelske hester. Den første av disse hestene er hellig for Zevs, den beskrives som strålende i fargen med glansen fra den reneste flammen. Denne hesten fikk engang en eksplosjon til å svi jorden med ild.<sup>127</sup>

Den andre hesten er Hera<sup>128</sup> sin hest som ikke er riktig så rask som den første. Denne hesten er svart. Den forårsaket engang oversvømmelse på jorden. Den tredje av hestene er enda litt

---

<sup>124</sup> March, *Classical Myths*, 1-3.

<sup>125</sup> Sitert fra Aune, *Revelation*, 390.

<sup>126</sup> Romerne hadde andre navn på de greske gudene. Det romerske navnet for Zevs er Jupiter. Jeg har i oppgaven valgt å bruke de greske navnene da dette er de opprinnelige.

<sup>127</sup> Aune, *Revelation*, 390.

<sup>128</sup> Det romerske navnet for denne gudinnen er Juno.

treger. Den er hellig for Poseidon<sup>129</sup>, og den fikk en gang en kilde til å springe frem fra jorden ved å slå mot den med hoven. Den fjerde hesten er oppkalt etter Hestia<sup>130</sup> og den er fast og urokkelig.<sup>131</sup>

Hester opptrer ofte i de greske mytene hvor de har viktige roller. Eksempelvis i forbindelse med Amazonene som var krigsguden Ares<sup>132</sup> sine døtre, og de første som brukte hester i krigen. De ble ansett som svært farlige krigere. Her finnes altså en kobling til krigshesten helt tilbake til mytologien.

Den trojanske krigen var en blodig krig og mange voldelige scener skildres. Blant annet hvordan hevn og raseri er hovedmotivet for denne krigen, og hvordan Akilles sleper sin mostander Hectors døde kropp etter vognen for å straffe han selv etter hans død.<sup>133</sup> Hester og vogner blir her sentrale bilder på krig, vold og død. Viktige hester under den trojanske krigen er Xanthos og Balios som var Akilles sine guddommelige og udødelige hester. Xanthos får her en viktig rolle når gudinnen Hera<sup>134</sup> gir han den menneskelige egenskapen å kunne snakke. Hesten snakker da til Akilles, og forutsier hans død.<sup>135</sup>

I forbindelse med den trojanske krigen finner vi også den trojanske hesten som et sentralt element, ved at det er på denne måten grekerne tilslutt klarer å ta seg inn i byen Troja og vinne krigen.<sup>136</sup> «Gaven» fra grekerne var dedikert til Athene<sup>137</sup> som et takkoffer for hjemreisen, siden grekerne lot som de reiste hjem. Den ble satt igjen til trojanerne og var utformet som en hest.<sup>138</sup> Dette gjør at man også her kan knytte bruk av hesten til både krigslist, krig og seier.

Av andre fortellinger innenfor mytologien hvor hester spilte en sentral rolle er det åttende av Herakles<sup>139</sup> tolv storverk verdt å nevne. Da Herakles utførte sine tolv storverk besto det åttende av disse i å fange kong Diomedes sine menneskespisende hester. Disse hestene ble riktignok snille og føyelige etter at de hadde spist sin egen eier, og trangen til å spise menneskekjøtt

---

<sup>129</sup> Det romerske navnet for denne guden er Neptun.

<sup>130</sup> Det romerske navnet for denne gudinnen er Vesta.

<sup>131</sup> Boll, *Aus der Offenbarung Johannis*, 78-97.

<sup>132</sup> Det romerske navnet for denne guden er Mars.

<sup>133</sup> Sitert fra March, *Classical Myths*, 357.

<sup>134</sup> Det romerske navnet er Juno.

<sup>135</sup> March, *Classical Myths*, 350.

<sup>136</sup> March, *Classical Myths*, 372.

<sup>137</sup> Romerske navnet er Minerva.

<sup>138</sup> Sitert fra March, *Classical Myths*, 372.

<sup>139</sup> Herakles er en halvgud i den greske mytologien, i romersk mytologi heter han Herkules.

forsvant.<sup>140</sup> Dette er et eksempel på farlige hester fra mytologien hvor de inngår i et umulig oppdrag som helten må utføre.

Havguden Poseidon<sup>141</sup> forbindes også med hester innenfor mytologien, og vi finner en beskrivelse av dette hos Homer i Iliaden 13.23-30 hvor han beskriver Poseidons temperament ved bruk av hester. Han skriver her at Poseidon kjørte sine to raske bronseskodde hester med flagrende fakser av gull gjennom bølgene i vognen sin. Hestene var så raske at vognakselen aldri ble våt av skummet fra vannet.<sup>142</sup> Dette sier noe om hestenes hurtighet som var en viktig egenskap i bruken av dem.

Poseidon ble omtalt som hestenes gud fordi han angivelig skapte den første hesten. Det finnes flere forklaringer på hvordan dette skjedde, den ene varianten hevder at han gjødslet den steinete tørre bakken med sæden sin, mens den andre forteller at han slo treforken i bakken. Han skaffet også ofte utrolige hester til sine favoritter blant de dødelige. Når gudinnen Demeter<sup>143</sup> skapte seg om til en hoppe for å unngå tilnærmelsene til Poseidon skapte han seg om til en hingst og voldtok henne, dermed fødte hun den gudommelige hesten Areion.<sup>144</sup>

Pegasus er kanskje den mest kjente mytologiske hesten, han oppsto angivelig fra bloddråpene da Medusas hode ble hogget av, og hans far var Poseidon. Pegasus fremstilles for det meste som en hvit hest, men han har i den greske attiske kunsten også blitt fremstilt som svart, eksempelvis i forbindelse med sin «fødsel» på et terrakotta maleri fra rundt 500 BC.<sup>145</sup> Hvorfor han her fremstilles som svart kan man bare spekulere i, kanskje kan det ha en sammenheng med at noen hesteraser blir født svarte og endrer farge til hvit som voksne. Slik at dette understreker at han her er «nyfødt». En annen mulighet er selvsagt at dette er et kunstnerisk uttrykk som særpreger denne kunstneren.

Pegasus var mye brukt i kunsten, og han var til og med avbildet på myntene i Korint.<sup>146</sup> Slik sett var han en velkjent fremstilling av en hvit hest med overnaturlige krefter. Han er kanskje mest kjent innenfor mytologien i forbindelse med at han bisto Bellerofon under et oppdrag som

---

<sup>140</sup> Mattusch, "Ancient Greek Horsemanship", 53.

<sup>141</sup> Det romerske navnet for denne guden er Neptun.

<sup>142</sup> Sitert fra March, *Classical Myths*, 58-59.

<sup>143</sup> Det romerske navnet for denne gudinnen er Ceres.

<sup>144</sup> March, *Classical Myths*, 58-59.

<sup>145</sup> Dette kunstverket er avbildet i boken *The Horse in Ancient Greek Art*, 25.

<sup>146</sup> Oakley, "Mythological Horses in Ancient Greek Art", 25-26.

egentlig var den sikre død. Han skulle drepe monsteret Khimaira. Angivelig fikk Bellerofon hjelp fra Athene eller Poseidon, dette varierer litt ut i fra kildene, til å fange inn Pegasus. Dermed klarte han å gjennomføre oppdraget uten å bli drept.<sup>147</sup> Dette viser hvordan en hvit hest bidro til seier i mytologien. Bellerofon ville vært uten mulighet til å seier over uhyret dersom han ikke hadde ridd på Pegasus. Fargen hvit knyttes her til sier ved at det var en hvit hest med overnaturlige egenskaper som gjorde det umulige mulig.

Den røde hesten knyttes i den gresk-romerske mytologien til krigsguden Ares siden hans vogn ble trukket av to røde hester. Han ble også ofte avbildet ridende. Ofte knyttes han til krigsgudinnen Bellona, men det er uklart hvorvidt dette var hans kone eller søster.<sup>148</sup> Her kobles den røde hesten til krig også i den mytologiske forestillingsverdenen.

Pluton<sup>149</sup> var et annet navn på guden Hades i den klassiske mytologien. Han ble ofte fremstilt med en vogn trukket av fire svarte hester når han besøkte jordens overfalte.<sup>150</sup> Dermed knyttes svarte hester til mørke og død innenfor mytologien. Noe som også underbygges ved personifiseringen av natten i form av gudinnen Nyx. Hennes vogn blir trukket av svarte hester hos Aeschylus innenfor den greske tragedien. Nyx ble født av Kaos og hadde en bror som het Erebos, han var en personifisering av mørket i underverdenen, mens Nyx var mørket som dekket verden om natten. Erebos og Nyx fikk datteren Hemera, dagen. Nyx bodde i dypet av Tartaros som lå like langt under jorda som himmelen lå over. Hver kveld dro Nyx ut for å mørklegge jorden når hennes datter Hemera kom hjem.<sup>151</sup> Igjen sier dette noe om at fargen svart representerer det mørke, det destruktive og døden. Det er motsetningen til det lyse og hvite.

Hestene og deres slektskap med vinden var en kjent forestilling i mytologiens verden ved at man trodde at enkelte av hoppene hadde blitt drektige med vestavinden. Dette gjorde avkommet ekstra raske siden de hadde arvet vindens egenskaper. Xanthos og Balios ble sagt å være av denne avstamningen.<sup>152</sup> Dermed er det igjen hurtigheten som fremheves som sentral i de mytologiske fortellingene. Men også fargebruken på hestene som knytter dem til de ulike gudene og elementene de representerer blir av betydning. Denne fargebruken er ikke tilfeldig,

---

<sup>147</sup> Oakley, "Mythological Horses in Ancient Greek Art", 26.

<sup>148</sup> Howey Oldfield, *The Horse in Magic and Myth*, 166.

<sup>149</sup> Det romerske navnet er Pluto.

<sup>150</sup> Howey Oldfield, *The Horse in Magic and Myth*, 37.

<sup>151</sup> March, *Classical Myths*, s. 22.

<sup>152</sup> Howey, *The horse in magic and myth*, 129.

hestenes farge samsvarer med den rollen de har. Eksempelvis knyttes svarte hester til de mørke og destruktive kreftene, mens hvite hester kobles sammen med det seirende og gode. Røde hester knyttes til krigsguden Ares. Hesten fungerer også som budbringer fra gudene til menneskene som eksempelvis i tilfellet med Xanthos og Akilles hvor Hera kommuniserer gjennom hesten.

I neste avsnitt vil jeg sammenlikne bruken og fremstillingen av hester i mytologien med hvordan de opptrer i Åpenbaringen 6:1-8.

### ***8.3 Sammenlikning av bruken av hester i mytologiske tekster og Åpenbaringen 6:1-8***

Dersom man sammenlikner bruken av hester i de mytologiske fortellingene og hvordan Johannes bruker dem i den aktuelle perikopen finnes det både likheter og ulikheter. I det første eksemplet omtales fire himmelske hester som trekker Zevs sin vogn. I likhet med hestene til Johannes er her også antallet fire. De er gudommelige hester, noe som også kan sees som et likhetstrekk ved at det neppe er ordinære jordiske hester Johannes omtaler i sin visjon.

Når det kommer til fargene så oppgis den første hesten til Zevs å være strålende i fargen med glansen fra den reneste flammen. I den gresk-romerske mytologien var ilden hellig og denne hesten er hellig for Zevs. Det gis ingen nærmere fargebeskrivelse av denne hesten utover dette. Men den kan gi assosiasjoner til både hvit og rød siden den er både strålende og med glans fra den reneste flammen. Johannes kan ha omformet dette til at hesten var hvit basert på hvilke assosiasjoner han ønsket å vekke. Og siden parterne hadde hester som var hvite og hellige kan dette være faktorer som påvirket valget hans. Den første hesten til Zevs er knyttet til eksplosjon og ild, hvilket kan gi assosiasjoner til krig. Kanskje er det nettopp derfor denne hesten har blitt koblet til den hvite hesten i Åpenbaringen?

Den andre hesten foran Zevs sin vogn er svart, dette er ikke sammenfallende med rekkefølgen hos Johannes. Den svarte hesten foran Zevs sin vogn har i likhet med Johannes svarte hest forårsaket katastrofe på jorden. Den forårsaket en gang oversvømmelse. Tankegangen om katastrofe knyttet til denne hesten kan ha påvirket Johannes, slik at han har tillagt den svarte hesten i Åpenbaringen den funksjonen den har. Oversvømmelsen er byttet ut med hungersnød for å passe bedre inn i Johannes senario. Og rekkefølgen er endret siden den svarte hesten er den tredje som kommer hos Johannes. At krigsguden Ares fremstilles med røde hester kan bidra til å underbygge Johannes sin bruk av den røde hesten som en allusjon til krig og mennesker



som slaktes ned. Siden vi her finner vi en mytologisk forankring i hestefargen knyttet til den gresk-romerske gudetroen.

Den tredje hesten i den mytologiske fremstillingen bryter med Johannes sin tredje hest, her oppgis ikke noen farge. Og den har helt andre egenskaper enn det Johannes har tillagt sin hest. Siden denne tredje hesten foran Zevs sin vogn er hellig for Poseidon, og har fått en kilde til å springe frem fra jorden kan det synes som om dette er Pegasus. Dermed er det ikke samsvar mellom verken egenskaper eller farge i forhold til Johannes sin tredje hest. Med mindre man legger til grunn terrakotta maleriet som fremstiller Pegasus som svart. Uansett vil det her ikke være samsvar mellom den mytologiske hesten og Johannes sin hest. Pegasus gir assosiasjoner til bistand under heltedåder og representerer dermed det gode. Kanskje har Johannes her hentet inspirasjon fra Nyx sine svarte hester siden hun har en nær kobling til kaos og død. Han kan også ha blitt inspirert av Pluton sine svarte hester. Et annet fellestrekk er at også han hadde fire hester. Det kan synes som om Johannes sin fargebruk kan gjenspeile dette.

Den fjerde hesten foran Zevs sin vogn skiller seg også fra Johannes sin fjerde hest. Den blir på en måte en motsats ved at den hos Johannes knyttes til døden og Hades. Han kobler den dermed til en helt annen gud innenfor mytologien enn den fjerde hesten foran Zevs vogn som var Hestias.

Hestene i mytologien kalles ikke frem av noe himmelsk vesen, de kjøres av guder personifiseringer av elementer og døgnet. Dette utgjør en tett relasjon til det guddommelige. Det er neppe tilfeldig at rekkefølgen på de mytologiske gudene sine hester er som den er foran vognen Zevs kjører. Dette følger en form for logisk rekkefølge ut i fra gudenes rang. Zevs var gudenes konge og Hera var hans kone, deretter følger Poseidons hest. Han var en av gudene på Olympen men hadde tilhold i havet.<sup>153</sup> Den siste hesten er oppkalt etter Hestia, også hun er en av gudene fra Olympen. Hun er hjemmets og ildstedets gudinne.<sup>154</sup> Kanskje er det derfor denne hesten er så fast og urokkelig.

Hestene foran Zevs sin vogn er rangert etter hvor hurtige de er. De har ulike egenskaper i likhet med at hestene hos Johannes bringer ulike plager. På mange måter kan også hestene foran Zevs sin vogn sies å komme i en logisk rekkefølge basert på hurtighet og egenskaper.

---

<sup>153</sup> March, *Classical Myths*, 54-59.

<sup>154</sup> March, *Classical Myths*, 68.

Hestene i de mytologiske fremstillingene trekker i mange av tilfellene en vogn i motsetning til hestene hos Johannes som har ryttere med ulike attributter. Skjønt også i mytologien finner vi ryttere, da gjerne i helte roller, som Bellerofon og Akilles. Gudene synes oftest å kjøre vogner, mest sannsynlig fordi dette ble forbundet med makt og autoritet.

Attributtene som Johannes har tillagt sine ryttere kan ha vært inspirert av at gudene i mytologien også hadde ulike attributter som sine kjennetegn. Eksempelvis hadde Zevs lyn, tordenkilen og ørnen, mens Poseidon hadde sin trefork. Dette kan ha gitt Johannes inspirasjon til rytternes attributter som forsterkende elementer.

I mytologien trekkes ofte hestenes egenskaper frem, eksempelvis fremheves ofte hurtigheten. At noen hester er gudommelige og udødelige slik som Akilles sine hester Xanthos og Balios, blir trukket frem som viktig, blant annet hos Homer i forbindelse med den trojanske krigen. Dette er et aspekt som ikke kommer så tydelig frem hos Johannes. Han vektlegger kun fargen. Hestene hos Johannes får dog makt over liv og død gjennom oppdragene sine, og siden de er sendt ut av Gud kan man anta at de er udødelige.

Fargebruken på hestene underbygger ofte egenskapene til den som kjører dem i mytologien, eksempelvis er nattens hester svarte. Dette elementet finner man igjen hos Johannes ved at fargen på hesten er av sentral betydning for hvilke plager den bringer. Hestefargen underbygger på denne måten funksjonen både i mytologien og hos Johannes.

Johannes knytter den siste hesten sin tett til mytologien ved at den har Hades i sitt følge. Fargebruken blir her riktignok ikke i overenstemmelse med hva man forbinder med Hades og mørke. Rytteren er dog en personifisering av døden, og hestens farge gir assosiasjoner til frykt og likfarge, slik sett blir inntrykket like fullt undergang og død.

Hester kobles i mytologien ofte sammen med det gudommelige. Dette er noe som videreføres av Johannes og hans bruk av hester i hans visjon ved at de ropes frem av himmelske vesener. De skal bringe Guds straffedommer over hele jorden. Tallet fire går også igjen ved at vognene til gudene i mytologien ofte trekkes av fire hester, det samme antallet som man finner hos Johannes. Fargene på hestene til gudene i mytologien underbygger ofte funksjonen til den aktuelle guden eller personifiseringen av et element. Dette er et likhetstrekk med Johannes sine hester. Fargen underbygger straffedommen de bringer.

Når det kommer til gudommelig kommunikasjon gjennom hester så finnes det også likhetstrekk ved at Hera kommuniserer gjennom hesten Xanthos. Dette gjør at hesten blir en budbringer fra

gudene i likhet med at hestene hos Johannes blir budbringere fra Gud. Hestene i hans visjon bringer straffedommer som en kommunikasjon fra Gud. Når det gjelder hestene hos Johannes blir de på en måte både budbringere og personifiseringer av straffedommene gjennom fargene. De sendes ut i verden for å fullføre det oppdraget de er gitt av Gud. Hestene er et ledd i den eskatologiske prosessen siden de utgjør de fire første seglene som brytes av Lammet.

#### ***8.4 Sammendrag***

Jeg har i dette avsnittet sett på mytologiske fremstillinger av hester og fargebruk. Videre har jeg sammenliknet hestens rolle og fargebruken med det man finner hos Johannes. Denne undersøkelsen har vist at det finnes både likheter og forskjeller. Disse har jeg forsøkt å belyse. Basert på denne sammenlikningen av mytologiske fremstillinger og Johannes sin bruk av hester og farger, vil jeg anse det som sannsynlig at Johannes har hentet inspirasjon fra mytologien.

I det neste avsnittet vil jeg se på sammenhengen av alle de funnene jeg har gjort gjennom arbeidet med denne oppgaven, og hvilke slutninger man kan trekke på grunnlag av dette.

### **9. Oppsummering og konklusjon**

Jeg har i denne oppgaven sett på de fire hestenes betydning i Åpenbaringen 6:1-8 med fokus på hester og farger. Jeg har gjennom sammenlikning med andre utvalgte tekster forsøkt å vise hvor Johannes kan ha hentet inspirasjon fra når det gjelder bruk av hester og fargesymbolikk.

Jeg har videre fremsatt en hypotese om at det er selve hestene i Åpenbaringen 6:1-8 som utgjør trusselen basert på historiske fakta om bruken av krigshester. Jeg hevder også at den bevisste fargebruken hos Johannes og den kontekstuelle fargeforståelsen underbygger skrekkelementet.

Gjennom denne oppgaven har jeg derfor forsøkt å bevise at det er hesten som krigshest som fremstår som det skremmende elementet i min utvalgte perikope. Dette er basert på bruken av hesten i krig. Målet har vært å vise at tidligere forskning mangler dette perspektivet, og at jeg derfor synes det er viktig at dette belyses. Den tidligere forskningen retter i stor grad perspektivet mot rytterne og deres attributter, noe som er tilfelle både hos Aune og Witherington. De er begge opptatt av hestenes farger og den logiske rekkefølgen, men ikke hesten som dyr i seg selv.

Yarbro Collins påpeker plagene, og at dette er de samme som gjenspeiler seg i annen apokalyptisk litteratur som eksempelvis i Markus 13, Matteus 24 og Lukas 12. Men heller ikke hun ser på hesten som et element i seg selv, knyttet opp mot å være en fare. Ingen av disse forskerne sier noe om hestens rolle i samtiden som krigshest, heller kombinasjonen krigshest og kontekstuell fargeanalyse. De er dog alle opptatt av det kontekstuelle knyttet til denne perikopens tilblivelse og forståelse.

Jeg har brukt en kontekstuell komparativ analyse for å se på de utvalgte tekstene og sammenliknet bruken av hester og farger. Det sentrale her har vært å forsøke å finne frem til hvilke tekster Johannes kan ha hentet inspirasjon fra, samt hvordan hester og farger ble forstått når Johannes sin tekst ble skrevet. Av hans samtidige publikum. I forbindelse med dette har det vært nødvendig å se på både sjanger, og den historiske tilblivelseskonteksten. Jeg har også kort i forbindelse med dette sett på resepsjonshistorie, og aktuelle teorier knyttet til dette ved filosofene Schleiermacher, Dilthey og Gadamer.

Når det kommer til definisjonen av termen apokalypse er det her noe uenighet rundt hva en apokalypse innebærer. Jeg har valgt å forholde meg til John J. Collins sin definisjon, men også Claude Lévi Strauss har en definisjon som er verdt å merke seg da den knytter apokalypsen til det mytiske.

Det har vært viktig å fremholde at budskapet i Åpenbaringen er politisk, og at den apokalyptiske litteraturen kan betraktes som en form for protestlitteratur. Selve tidfestingen av apokalyptisk litteratur, herunder også Åpenbaringen, er vanskelig på grunn av den utstrakte bruken av både pseudonymer og symboler. Det ironiske her blir kanskje at selv om apokalypse betyr å avsløre eller avdekke, så kan det virke som det er nettopp det motsatte den gjør ved sin gåtefulle og oppstykkede narrative fortellerstil. Vi presenteres på en måte for ulike tablåer som settes inn i en rekkefølge, og det er opp til leseren å fortolke hvert enkelt tablå.

Når det gjelder oversettelsen har jeg valgt en idiomatisk oversettelse. I dette arbeidet ble Mosbech, Metzger og Aune sine kommentarer viktige hjelpemidler. Tekstkritikken ble her også sentral i forhold til sterke og svake tekstvitner, og ulike lesninger som viser at teksten er instabil. Under arbeidet med de ulike lesningene og tekstvitnene i mitt forsøk på å rekonstruere den opprinnelige teksten valgte jeg å følge Nestle-Alands rekonstruksjon.

Oversettelsesarbeidet med denne perikopen viste at teksten er problematisk å oversette til gode sammenhengende norske setninger. Samtidig er bildene som skapes gjennom teksten både poetiske og vakre. Slik sett gir jeg både Bentley Hart og Yarbro Collins rett i deres beskrivelser

av teksten. Som Bentley Hart påpeker er den syntaktisk mangelfull, noe som har ført til at jeg har måttet legge til mange bindeord. Men Yarbrow Collins har også rett i at den er et litterært mesterverk gjennom de bildene den formidler til oss, slik at vi kan visualisere sekvensene. Jeg tror hun har rett i at det er her makten i den apokalyptiske retorikken ligger, nemlig gjennom bildene den skaper for vårt indre øye. Her spiller igjen kontekstualiseringen inn i forhold til hvilke bilder Johannes den gang skapte for datidens publikum.

Når det gjelder krigshesten og bruken av den på slagmarken så underbygger dette min hypotese om at hester ble forbundet med vold og død. Hester er store og kan virke truende, de kan bite, sparke og trække i hjel mennesker. Hos de fleste hester finnes det en iboende sperre mot å trække på andre levende skapninger, men disse hestene ble trent opp til å gjøre nettopp dette. Dersom man trekker en linje fra Aelianus sine beskrivelser frem til Punerkrigene og Gallerkrigen ser man at hesten bevarer sin rolle på slagmarken. Dette underbygges som nevnt også gjennom kunsten, blant annet gjennom gravkunst fra det 1. århundre AD og det 3. århundre AD.

Aggressiviteten som oppsto hos hestene i kamp ble utnyttet og rettet mot fienden. Hyland skriver at hester er både lettlærte og smarte. Dette i kombinasjon med at de underkaster seg menneskene har gjort dem velegnet til bruk i krigen. Kombinasjonen av kroppsstørrelse, hurtighet, lydighet og utnyttelse av hesten sitt kampinstinkt gjorde dem farlige.

Når det gjelder hestenes farger i Åpenbaringen har jeg sett på hver enkelt hest hver for seg, og hva de kan ha betydd for datidens mennesker basert på fargesymbolikken. Når det kommer til tidligere forskning er det spesielt den hvite hesten som vektlegges hos både Aune og Witherington. Dette har sammenheng med at den hvite hesten har skapt problemer i forhold til fortolkningen om hvorvidt denne hesten med sin rytter representerer Kristus og evangeliet. Jeg antar dog at ut i fra Johannes samtidige kontekst så var ikke denne problemstillingen like aktuell som den har vært for ettertidens forskere. Dette har sammenheng med datidens kontekstuelle fortolkning av en hvit hest utstyrt med en rytter bevæpnet med en bue. Det er mer sannsynlig at dette vakte assosiasjoner til parterne og omtalen av dem i 1. Enok 56:5-7 i forbindelse med en eskatologisk krig mot Roma.

Den røde hesten har ikke blitt viet like mye oppmerksomhet utover at Aune trekker frem det han anser som et hysteron proteron som tidligere beskrevet. Jeg har sett på kontekstuelle fortolkninger av denne fargen, og hvordan den kan ha blitt fortolket av Johannes sitt publikum.

Fargen rød varslet fare. Den kan knyttes til dragen i Åpenbaringen 12:3, men den kan også kobles til en påvirkning fra Sakarjas hester i 1:8-10, og Sakarja 6:1-8. Dette gjør fargebruken

litt problematisk siden Sakarjas røde hester ikke indikerer fare. Det blir her naturlig å tenke at Johannes har brukt fargen rød kontekstuellet igjen, og at han vet hvilke assosiasjoner dette vil gi publikumet. Det at han også omtaler dragen i 12:3 som rød underbygger at denne fargen ble forbundet med truende ondskap og fare. Også gjerningene som følger denne hesten finnes omtalt i 1. Enok 56:7 i forbindelse med hvordan menneskene skal slakte hverandre ned. Dette kan ha vært et referansepunkt for publikumet når sverdet blir lagt til som attributt.

Den svarte hesten har heller ikke fått like mye oppmerksomhet. Aune fokuserer mer på vekten som rytteren holder i hånden. Witherington viser igjen til den logiske rekkefølgen, og hestens symbolikk i forhold til denne. Jeg har på grunnlag av datidens kontekstuelle fargeforståelse konkludert med at denne hesten kan knyttes til Djevelen, synd og død. Dette også på bakgrunn av rytterens forsterkende attributt, skålvekten ved at den varsler en sultkatastrofe. Siden de tidlige kristustroende assosierte fargene rødt og svart med helvete gjennom ild og mørke blir også denne hesten å anse som en kobling til ondskap.

Den gulgrønne hesten har vakt en del diskusjoner i forhold til hvordan denne fargetermen skal forstås. At den representerer noe endelig og avsluttende blir tydelig ved at den knyttes både til likfarge, har en personifisering av Døden som rytter, og Hades med seg i sitt følget. Den kontekstuelle fargeforståelsen hos Johannes sitt publikum kan synes å danne grunnlaget for hans fargevalg på denne fjerde hesten. Fargetermen var kjent fra Homers *Illiaden* og Aeschylus sitt verk *Supplices* knyttet til frykt.

Jeg har videre i oppgaven gitt en beskrivelse av de utvalgte paralleltetekstene hos Sakarja. Dette danner grunnlaget for sammenlikningen, og hvorvidt Johannes kan ha hentet inspirasjon fra denne teksten. Jeg har gjennom denne sammenlikningen konkludert med at det er mulig at Johannes kan ha hentet inspirasjon fra disse tekstene. Det kan synes som hestenes rolle utvikler seg hos Johannes fra å streife omkring og holde øye med jorden for Gud, til å bringe Guds straffedom ut over jorden.

Som nevnt er jeg ikke enig med Witherington i at Johannes modererer fargesymbolikken for å fremme sine egne poeng. Jeg tror derimot at hestene hos Sakarja kan ha gitt Johannes ideen til en videreutvikling av fargesymbolikken. Dette baserer jeg på hva jeg har funnet ut om den kontekstuelle fargeforståelsen på Johannes sin samtid. Det blir da naturlig å se Johannes sine hester som en videreutvikling av Sakarjas hester også med tanke på fargebruken. Johannes viderefører antallet fra Sakarja 6:1-8 når det gjelder vogner, skjønt det er uklart hvor mange hester det er foran hver vogn. Tallet fire blir likevel sentralt med tanke på at det har med de fire

verdenshjørner å gjøre, og at hestene til sammen skal dekke hele jorden med sine plager. I likhet med hestene og de fire vognene som dro ut i hver sin himmelretning.

Det neste jeg har sett på er andre samtidige jødiske tekster i forhold til Åpenbaringen som omhandler hester og farger. Det som her var oppsiktsvekkende var fraværet av hester. Hester nevnes kun i bisetninger. Jeg fokuserte derfor på en fargesammenlikning med 1. Enok og Dyreapokalypsen. Jeg har videre gitt en beskrivelse av Dyreapokalypsen hvor både allegoribruk, tilblivelseskontekst, handling og fargebruk ble sentrale elementer for å kunne forstå hvorvidt Johannes kunne ha blitt inspirert av denne teksten eller ikke. Det var spesielt 85:1-10 og 90:37-39 i denne teksten som ble et viktig sammenlikningsgrunnlag.

Årsaken til at jeg valgte å belyse alle de forovernevnte elementene er at de sier noe om likheten mellom tilblivelseskonteksten til Dyreapokalypsen og Åpenbaringen. I forbindelse med tilblivelseskonteksten til Dyreapokalypsen var helleniseringen og innføringen av greske skikker et stort stridsspørsmål siden det brøt med Moseloven. Siden teksten er apokalyptisk blir den også en form for protestlitteratur. De historiske referansene man kan finne hos Johannes fremmer også synspunktene til en undertrykket gruppe ved at de var underlagt det romerske imperiet. Slik sett danner det historiske grunnlaget et likhetstrekk, noe som kan ha inspirert Johannes til å bruke det symbolfylte språket han gjør. Dette gjør det sannsynlig at han kan ha latt seg inspirere av fargebruken på kveget hos Enok, men at han også her har tilpasset fargene til sin egen samtidskontekst.

Jeg har så sett på gresk-romersk mytologi og hvordan hester fremstilles her. For å belyse hvorfor man kanskje kan anta at Johannes har latt seg inspirere av disse kildene har jeg først sagt litt om mytenes betydning i antikken. Årsaken til dette er at det danner grunnlaget for å forstå hvorfor Johannes kan ha brukt mytiske elementer i Åpenbaringen 6:1-8.

Jeg har videre gitt en beskrivelse av Dio Chrysostom Or. 36:42-50 som omhandler Zevs og hans vogn som blir trukket av fire hester. Deretter har jeg sett på andre sentrale tekster og fremstillinger hvor hester nevnes. I forbindelse med dette har igjen farger vært en sentral tematikk. Det har også vært av interesse å se på antallet av hester, samt hestenes rolle. Jeg har videre sammenliknet funnene jeg har gjort innenfor mytologien med Johannes sin tekst.

Konklusjonen blir at også her kan det synes som om Johannes har hentet både inspirasjon og materiale når det gjelder farger og hestens rolle. Det kan virke som om mytologien kanskje er den kilden som har påvirket Johannes mest siden man her gjenfinner alle elementene som også finnes i hans tekst. Eksempelvis finner man også her en liknende kontekstuell fortolkning av

farger som det man finner hos Johannes. Hestene knyttet til gudene og fargene representerer hva de symboliserer. Bruken av attributter for å understreke de ulike gudenes egenskaper innen mytologien er også noe man gjenfinner hos Johannes gjennom rytternes attributter. Johannes bruker også mytiske elementer som seierskransen og buen, samt at han har en klar referanse til Hades knyttet til den fjerde hesten.

Avslutningsvis må jeg si at å arbeide med den apokalyptiske symbolverdenen så intenst over flere måneder i strekk har fått meg til å føle meg nesten som fremmed i den virkelige verden. Jeg antar det er resultatet av å gå så dypt inn i en verden fylt av allegorier og metaforer, hvor ingen ting er hva det ser ut som. Jeg synes derfor det blir betegnende å avslutte med Obstfelders dikt «Jeg ser». Dette diktet er beskrivende for hvordan jeg selv føler meg fremmed i verden etter en reise gjennom apokalypsens symbolunivers.

### *Jeg ser*

Jeg ser på den hvite himmel,  
jeg ser på de gråblå skyer,  
jeg ser på den blodige sol.

Dette er altså verden.

Dette er altså klodenes hjem.

En regndråbe!

Jeg ser på de høie huse,  
jeg ser på de tusende vinduer,  
jeg ser på det fjerne kirketårn.

Dette er altså jorden.

Dette er altså menneskenes hjem.

De gråblå skyer samler sig. Solen blev borte.

Jeg ser på de velklædte herrer,



jeg ser på de smilende damer,  
jeg ser på de ludende heste.

Hvor de gråblå skyer blir tunge.

Jeg ser, jeg ser ...

Jeg er vist kommet på feil klode!

Her er så underligt ...

*Sigbjørn Obstfelder*

## Bibliografi

### **Primærlitteratur:**

*Bibelen - Guds ord*. Studieutgave. Hermon forlag AS/Bibelforlaget, 2018.

Nestle-Aland. *Novum Testamentum Graece*, 28. Revised Edition, Deutche Bibelgesellschaft, 2012.

1. (Ethiopic Apocalypse of) Enoch. I *Pseudoepigrapha*, redigert av James H. Charlesworth. Oversatt E. Isaac. Doubleday, New York, 1983.

Homer. *The Illiad of Homer*. Oversatt av Richmond Lattimore. The University of Chicago Press, Chicago and London, 2011.

### **Sekundærlitteratur:**

Aelianus, Claudius. *Die Tanzenden pferde von Sybaris*. Tiergeschichten. Verlag Philipp Reclam jun. Leipzig, 1978.

Aune, David E. *Apocalypticism, prophecy and Magic in Early Christianity*. Mohr Siebeck, Tübingen, Germany, 2006.

Aune, David E. *Word Biblical Commentary, Revelation 6-16*. Thomas Nelson Publishers, Nashville, 1998.

Bentley Hart, David. *The New Testament, A Translation*. Yale University Press, New Haven and London, 2017.

Boll, Franz. *Aus der Offenbarung Johannis. Hellenistische Studien zum Weltbild der Apokalypse*. Druck und Verlag B.G. Teubner - Leipzig - Berlin, 1914.

Bousset, Wilhelm. *Die offenbarung Johannis*. Vandenhoeck & Ruprecht in Göttingen, 1966.

Cantrell, Deborah O'Daniel. *The Horsemen of Israel. Horses and Chariotry in Monarich Israel (Ninth-Eight Centuries B.C.E.)* Wiona Lake, Indiana, Eisenbrauns, 2011.

Charlesworth, James H. *The old Testament Pseudepigrapha*. Volum 1, Apocalyptic Literature and Testaments, Duke University Doubleday & Company INC. Garden city, New York, 1983.

Collins, Adela Yarbro. *The Apocalypse*. The Liturgical Press. Collegeville, Minnesota, 1979.

Collins, Adela Yarbro. *Crisis and Catharsis: The Power of the Apocalypse*. The Westminister Press, Philadelphia, 1984.

Collins, John J. "Introduction: Towards The Morphology of a Genre". I *Semeia - an experimental journal for biblical criticism*, s. 1-19. Redigert av John J. Collins. The Society of Biblical Literature, 1979.

Dixon K.R. and Southern P. *The Roman Cavalry. From the First to the Third Century AD*. B.T. Batsford Ltd, London, 1992.

Evans, Robert. *Reception history, tradition and biblical interpretation. Gadamer and Jauss in Current Practice*. Bloomsbury, London, 2014.

- Fröhlich, Ida. "The symbolical language of the animal apocalypse of Enoch" ("1 Enoch" 85-90) *Revue de Qumeran*. 1990, Vol. 14, No. 4 (56): 629-36.
- Furuli, Rolf. *Første Enoks bok. Verdens Hellige Skrifter*. De Norske Boklubbene, Oslo, 2004.
- Gadamer, Hans-Georg. *Truth and Method*. Oversatt av Joel Weinsheimer og Donald G. Marshall. Continuum, London, 2004.
- Howey Oldfield, M. *The Horse in Magic and Myth*. Castle Books, New York, 1958.
- Hyland, Ann. *EQUUS, The Horse in the Roman World*. B.T. Batsford Ltd, London, 1990.
- Irwin, Eleanor. *Colour Terms in Greek Poetry*. Hakkert, Toronto, 1974.
- Leivstad, Ragnar. *Nytestamentelig gresk grammatikk*. Universitetsforlaget, Oslo, 1996.
- Lévi-Strauss, Claude. *Structural Anthropology*. Penguin Books. Harmondsworth, 1977.
- March, Jenny. *The Penguin Book of Classical Myths*. Published by the Penguin Group, Penguin Books Ltd, 80 Strand, London, England, 2008.
- Mattusch, Carol C. "Ancient Greek Horsemanship". I *Mythological Horses in Ancient Greek Arts*, s. 25-37. Redigert av Peter Schertz and Nicole Stribling. National Sporting Library & Museum, Middelburg, Virginia, 2017.
- Meyers, Carol L. og Meyers Eric M. *Haggai, Zechariah 1-8*. The Anchor Bible, Doubleday & Company, INC. Garden City, New York, 1987.
- Mounce, Robert H. *The Book of Revelation*. William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan, 1977.
- Mosbech, Holger. *Sproglig fortolkning til Johannes Aabenbaring*. Gyldendalske boghandel, Nordisk forlag-København, 1943.
- Nongbri, Brent, "A Very Brief Introduction to the Critical Apparatus of the Nestle-Aland." [www.obinfonet.ro/docs/exeg/na27\\_intro.pdf](http://www.obinfonet.ro/docs/exeg/na27_intro.pdf)
- Oakley, John H. "Mytological Horses in Ancient Greek Art." I *Mythological Horses in Ancient Greek Arts*, s. 25-37. Redigert av Peter Schertz and Nicole Stribling, s. 53-63. National Sporting Library & Museum, Middelburg, Virginia, 2017.
- Pastoureau, Michel. *Black, The History of a color*. Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2008.
- Reddish, Mitchell G. *Apocalyptic Literature, A Reader*. Abingdon Press, Nashville, 1990.
- Tiller, Patrick A. *A Commentary on the Animal Apocalypse of 1 Enoch*. Scholar Press Atlanta, Georgia, 1993.
- Ulrichsen, Jarl Henning. *Gresk-norsk ordbok til Det nye testamentet*. Bind 1 og 2. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS, 2009.
- Wickwire, C.L. "Red". I *The Interpreter's Dictionary of The Bible*. An Illustrated Encyclopedia, Abingdon, Nashville, 1981.
- Witterington III, Ben. *Revelation*. Asbury Theological Seminary, Cambridge University Press, 2003.